UN PENEDÈS POC CONEGUT 36 ANYS DESPRÉS

EXPOSICIÓ HOMENATGE A

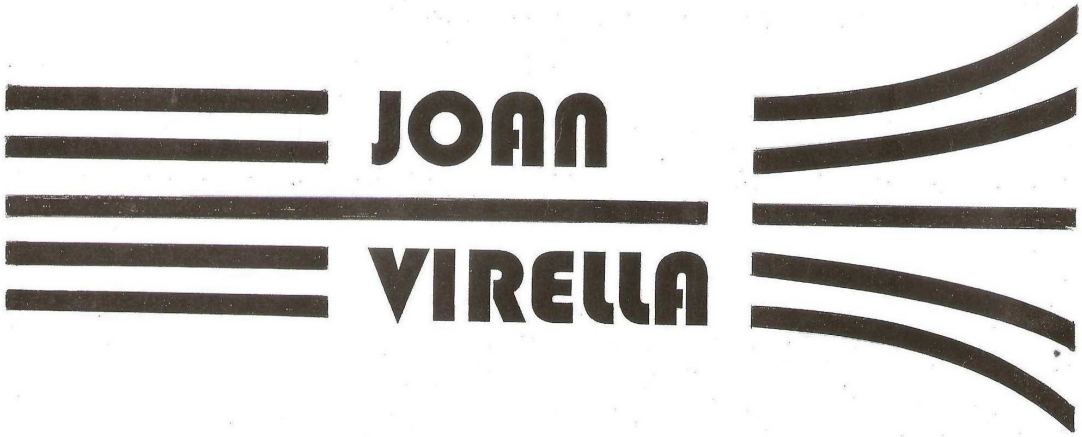

AE TALAIA

Març 2015

SUMARI

Presentació de l'exposició (Àngels Parés) 2

Crèdits 4

Joan Virella en el record (Ignasi Mª Muntaner) 5

I Trofeu Joan Virella (Grup de Marxes, AE Talaia) 7

Incerteses megalítiques (Salvador Butí) 8

Bibliografia de Joan Virella 10

Construccions medievals defensives o cases fortes (Notes inèdites de Joan Virella) 11

Ordre de l'exposició 37

PRESENTACIÓ DE L'EXPOSICIÓ

El març de 1990 moria en Joan Virella. Moria amb les xiruques posades i la motxilla a l'esquena. La Desconeguda el caçà a peu de muntanya mentre preparava la Marxa d'aquell any.

Enguany, vint-i-cinc anys després, la seva presència perdura en l'esperit de totes les persones que el vàrem conèixer, de gent del Penedès i d'altres indrets.

Virella era un home savi, un home discret, un home que es feia estimar, un home curiós de tot allò que l'envoltava i li agradava la història i trescar per aquesta Terra nostra. I d'aquesta manera seva de ser, d'aquest interès, en Joan ens ha llegat molta informació, una de les quals és aquesta exposició.

L'estiu de 1979, sortia publicada a la revista "Olerdulae" núm 7 l'exposició **Un Penedès poc conegut**, muntada per la secció de Geografia de L'Institut d'Estudis Penedesencs, l'artífex de la qual era en Joan Virella i Bloda. L'article que reproduïm parla d'un recull de més d'un centenar d'espais penedesencs en fotografia. 100 fotografies, en blanc i negre, de castells, palaus, torres de guaita, arcs arquitectònics i arcs naturals, masies, paisatges, pèlags, sarcòfags i un llarg etcètera. Tot aquest magnífic patrimoni fixat per sempre més gràcies a la càmera fotogràfica d'en Virella, "l'enamorat del Penedès", com cita l'articulista a "L'Olerdulae", va quedar dipositat a la seu de l'IEP del c/ Sant Pau de Vilanova i la Geltrú, en acabar-se l'expo-itinerant.

Ara, 36 anys després i just quan se'n compleixen 25 del traspàs de l'autor i promotor de l'exposició, hem rescatat de l'oblit aquestes fotografies i com a homenatge-record a en Joan Virella hem pensat de tornar-les a exposar, no pas totes però, i del conjunt n'hem triat una trentena. Un cop triades l'objectiu ha estat retornar a l'indret i tornar a fer la fotografia, intentant, sempre que ens ha estat possible, d'obtenir la imatge des del mateix punt i angle, l'única cosa diferent ha de ser el color.

Triades les trenta fotografies, càmera en mà, hem trescat pels mateixos llocs per on ho va fer en Joan Virella. I val a dir que d'alguns indrets n'hem tingut una grata sorpresa, perquè l'element fotografiat està molt millor ara que no fa més de 36 anys, perquè cal pensar que si l'exposició es va fer fa 36 anys, algunes fotos són molt anteriors, com per exemple la de la Pineda de Vallformosa, que ens varen dir que era anterior a 1969, perquè els actuals estadants ja no havien vist la casa tal i com surt a la fotografia. D'altres però no els hem localitzats. Dels que no hem trobat n'hem deixat tres per visualitzar un temps passat i la importància de la conservació, l'estudi i la publicació del materials que ens ajuden al coneixement del nostre entorn.

Esperem que aquesta exposició us agradi i com diu l'article citat t'inviti a lligar-te les espardenyes i llançar-te Penedès enllà.

Àngels Parés Corretger

UN PENEDÈS POC CONEGUT, I EXPO-ITINERANT

Aquesta exposició, muntada per la secció de Geografia, recull un centenar de magnífiques fotografies de 30 x 40, d'un Penedès realment sorprenent. El seu autor és el bon amic Joan Virella i Bloda, que també ha redactat uns comentaris molt adients a cada fotografia. El senyor Virella és un gran enamorat del Penedès, que coneix pam a pam, i per a qui la comarca no té cap secret. Vàrem tenir agradables sorpreses, com la dels pous de glaç, i pel que fa a la bellesa, destaquen "Agulles i monòlits naturals". Complementen l'exposició uns plànols que situen exactament cada fotografia i un catàleg amb una frescal presentació del periodista sitgetà senyor Jacint Picas i Cardó, que amb el seu estil característic t'invita a lligar-te les espardenyes i llançar-te Penedès enllà.

Ha estat exposada a Vilanova i la Geltrú, a Sant Pere de Ribes i actualment al Vendrell —en la casa pairal d'Àngel Guimerà—. Fou inaugurada a la tarda del 25 de juliol pel senyor Martí Carnicer, batlle del Vendrell, acompanyat d'alguns membres del seu consistori i de nombrosos socis de l'Institut.

A primers d'agost es podrà visitar a la festa major de Sant Pere de Riudebitlles, per passar després a Torrelavit, i el 8 de setembre es presentarà a Sant Sadurní d'Anoia amb motiu de les fires, i al mes d'octubre, a Vilafranca.

"Olerdulae" núm 7, juliol 1979

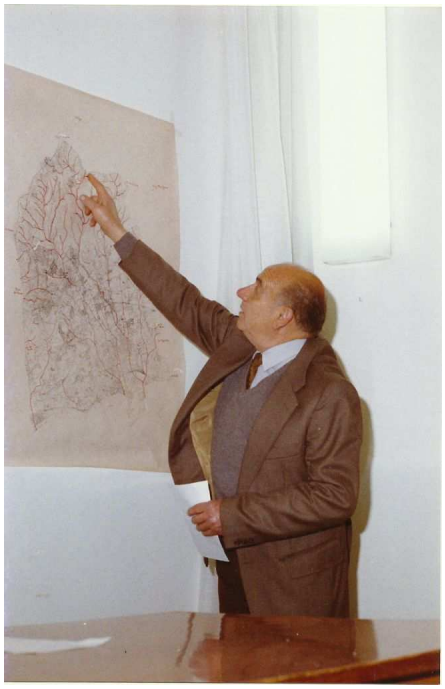

En Joan Virella a la seu de l'IEP (Fotografia de Rosa Farriol)

CRÈDITS

Organitzen la Secció de Cultura de l'AE Talaia i l'Institut d'Estudis Penedesencs

Blanca Forgas
Salvador Butí
Àngels Parés
Nati Salvadó

Fotografies de l'any 1979

Joan Virella

Col·laboracions

Josep Mª Also
Ramon Arnabat
Daniel Garcia
Ignasi Mª Muntaner
Margarida Paterna
Agustí Poch
Isidre Poch
Joan Raventós

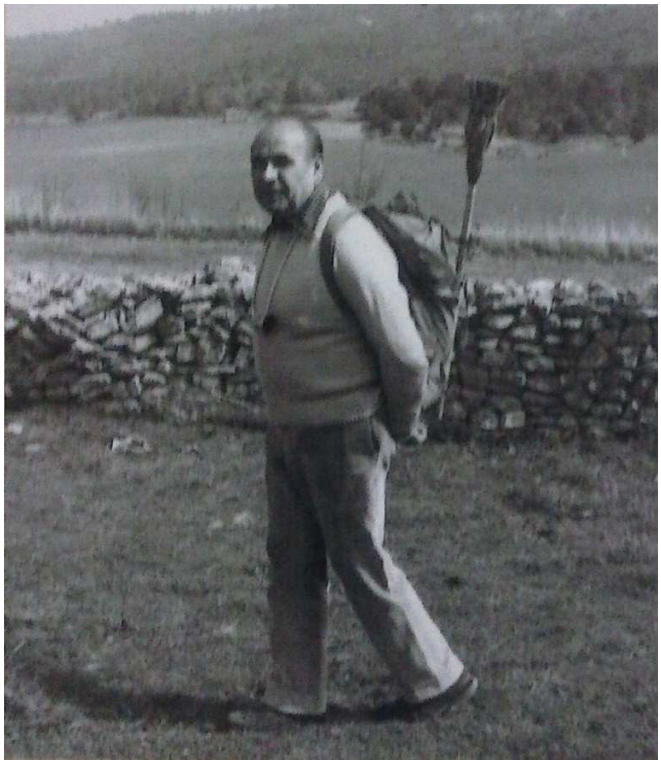

En Joan Virella a l'equip escombra de la Marxa Talaia de l'any 1983 a la Llacuna
(Foto arxiu AE Talaia)

JOAN VIRELLA EN EL RECORD

En Joan, Joan Virella i Bloda era el seu nom complet, va ser un vilanoví nascut l'any 1927. En acabar la guerra civil tenia 12 anys i li va tocar viure els quaranta anys de la dictadura franquista en un país difícil econòmicament i culturalment. Però va ser un dels molts catalans que, potser fins i tot sense ser-ne conscients, van contribuir, amb la seva manera de ser, amb la seva manera de pensar, amb els valors que van defensar, a mantenir viva Catalunya. Amb una vida certament somorta, però vida a fi de comptes.

L'amor de Joan Virella, aquell que va concentrar els seus interessos, va ser la terra, i quan dic terra vull dir la seva, la que estimava i que va recórrer i conèixer minuciosament, pam a pam, la terra del Penedès. En Joan hi caminava sempre amb els ulls oberts, perquè era una persona d'una gran curiositat. Tot l'interessava i tot ho apuntava. Una vegada em va preguntar si creia que podia ser útil anotar la situació de les barraques de vinya que anava trobant en les excursions que feia. I no cal dir que si prenia nota de les barraques de vinya, encara més de les muntanyes, dels fondos, de les torrenteres, dels camins, dels pobles i de les masies... I ho guardava en fotografies. De manera que va reunir una col·lecció d'imatges que avui són un excel·lent testimoni del passat i que ens permeten veure com era el territori en els anys 50 i 60.

Però en Joan no va ser mai un excursionista solitari. Li plaïa treballar en grup. Així va ser un dels socis fundadors, l'any 1955, de l'Agrupació Excursionista Talaia. I quan l'any 1977 es va crear, a Sant Martí Sarroca, l'Institut d'Estudis Penedesencs, ell també hi va ser. Fou cap a l'any 1965 quan va començar a publicar articles de geografia penedesenca, suplint amb interès i dedicació la seva falta d'estudis reglats. Perquè en Joan Virella va ser un autodidacte, un home que es va fer culturalment a si mateix.

Va escriure principalment a les revistes de la Talaia, la Circular i el Butlletí, i a les de l'Institut d'Estudis Penedesencs, la revista Gran Penedès i la Miscel·lània Penedesenca. Jo li estaré sempre agraït per les dades que vaig trobar als seus Apunts d'hidrologia de la comarca del Garraf, publicats al Butlletí de l'A. E. Talaia des de l'any 1971 fins al 1973. Una altra col·laboració seva important van ser les informacions que, juntament amb Vicenç Carbonell i Virella, va proporcionar a Pere Català i Roca per a fer la història dels castells medievals del Penedès, història que es va publicar el 1967 dins de l'obra Els castells catalans, de Rafael Dalmau Editor. En Joan Virella estava molt satisfet de la seva participació en aquest estudi. I no cal dir que, també, va ser constant la seva intervenció en l'organització de les diferents marxes que anualment organitzava la Talaia.

Totes aquestes activitats van tenir una fi sobtada el matí de l'11 de març de l'any 1990, mentre el Joan feia el que més li agradava fer, caminar. Havia estat un dels organitzadors de la Marxa d'orientació per descripció que aquell any la Talaia havia decidit que es fes a la Conca de Barberà. Havia començat l'etapa, d'aproximadament 5 quilòmetres i mig, que separa Pontils de Sant Miquel de Montclar. El Joan anava en un petit grup que obria la marxa i, de sobte, va caure aplomat. Va tenir un vessament cerebral que va acabar de manera fulminant amb la seva vida. Allà i en aquell moment, el desgraciat accident va posar fi, alhora, al seu caminar per terres catalanes i al seu altre camí personal, el d'una vida fecunda i rica, com fou la seva.

Amb la seva mort, en Joan va deixar un buit, perquè ell era una d'aquestes persones que sembla que no hi són, que no ocupen llocs de lluïment, però que fan una feina immensa, que després de la seva mort es molt difícil de poder suplir. El seu tarannà senzill, la seva falta de vanitat, ama-

gaven uns inesgotables coneixements, acumulats al llarg de tota una vida, coneixements que oferia, amb una generositat total, a qualsevol que els hi demanés. El que acudia a ell rebia sempre una resposta agradosa i exacta. En puc donar testimoni, perquè més d'una vegada m'havia aclarit punts i m'havia resolt dubtes que ja no sabia a on anar a preguntar. Certament, hauria merescut molts més homenatges i agraïments que no els que han rebut moltes altres persones.

Per això, aquesta publicació, que el vol homenatjar i recordar en l'avinentesa dels 25 anys de la seva mort, mereix tots els elogis. Tant de bo que serveixi per a renovar en els que el vàrem conèixer la memòria del que va ser i del que va fer, i perquè el coneguin els que han vingut després, que, potser, no saben, més que vagament, qui era.

Ignasi Mª Muntaner

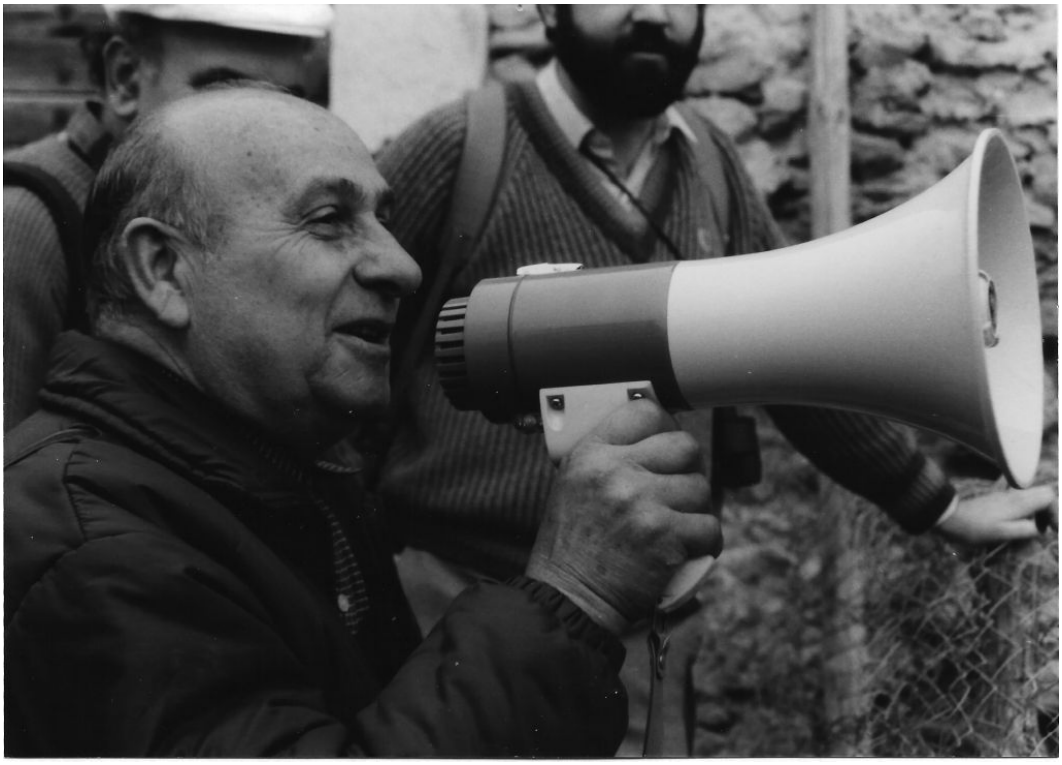

En Joan Virella a la segona Caminada Popular al castell de Cubelles el gener de 1990
(Fotografia Rosa Farriol)

I TROFEU JOAN VIRELLA

En Joan Virella i Bloda ara fa vint anys que ens va deixar. La Marxa de l'Agrupació Excursionista Talaia, iniciada el 1959, va ésser una necessitat vital per tal d'activar en part la presència de la llavors novella Talaia en el conjunt d'altres entitats pariones. La Marxa per Descripció era una modalitat nova dins les proves que en aquell temps es feien i ha mantingut el seu tiratge anyal fins a l'actualitat.

En Joan Virella, membre actiu de la Talaia, visqué a fons les 'competicions' que es feien en l'haver excursionista d'ací o de foranes entitats, relatant en el butlletí social una valuosa informació excursionista.

D'ençà dels anys setanta i tot el decenni dels vuitanta del segle XX, en Joan, amb un equip puntual de socis i sòcies, col·laboradors, prosseguí amb perseverança l'evolució de la Marxa. En ser un destre coneixedor de les contrades del Penedès i comarques veïnes cercà itineraris, inèdits paisatges o indrets d'assenyalat interès històric i cultural. Amb el seu temperament mesurat, responsable, estudiós, en Joan compartí divulgant la instrucció excursionista i també de contingut local. El curós relat del recorregut de la Marxa, els primers mapes que es van fer servir, primmirat en rescabalar anteriors desgavells, fixant topònims correctes en constant superació.

Durant la 32a Marxa per Descripció, en un 11 de març de 1990, quan la caminada feia una hora que havia sortit de Pontils i gairebé al peu de la muntanya de Montclar, l'amic Joan Virella, que obria la Marxa juntament amb dos o tres companys, en plena maduresa de la vida sobtadament la va perdre, en ple tresc de la seva estimada Marxa. A vint anys de l'aniversari, el present trofeu és un record a la seva memòria.

Grup de Marxes. AE Talaia
Extret del Reglament General de la 52 Marxa d'Orientació per Descripció; 14/3/2010)

Preparació de la seva darrera Marxa al Montclar (gener 1990) (Foto Arxiu AE Talaia)

INCERTESES MEGALÍTIQUES[1]

Una excursió per si sola no té sentit si no va acompanyada de la visita a les restes d'un castell, una ermita, un indret insòlit…

Els corrents oficials volen emmascarar l'excursionisme com una activitat esportiva, i de fet ho estan aconseguint. En Joan Virella era un excursionista, però no un esportista. Per a ell una excursió no era un esforç físic, una competició on calia superar d'altres participants amb destresa o força, encara que fos formant part d'un equip. Una excursió era un pas més en el coneixement del seu entorn, del seu país.

El paisatge és producte de la geologia, però també és el resultat de l'acció humana que durant segles l'ha anat transformant i utilitzant. És aquest resultat el que interessava al Joan, el que li feia notar la presència humana o la seva empremta.

Fou un home producte del seu temps, autodidacte i supervivent, tossut i amb les idees clares. La manca de recursos no l'impedia anar al Pirineu, especialment a la Vall d'Aran, amb la seva mobylette que amb els anys va evolucionar cap a un 4x4 vermell.

La dèria de deixar-ho tot escrit i fotografiat en una època on la informàtica no sortia ni a les novel·les de ciència ficció, donava transcendència a les seves excursions. En una excursió no obtenia únicament el plaer de la contemplació del paisatge o de la sensació de llibertat que li proporcionava l'aire fresc en contacte amb la seva cara, sinó que en arribar a casa seva explicava sobre el paper les seves impressions, catalogava els llocs per on havia passat, buscava informació sobre la història de masies, castells, ermites…Classificava les fotografies que feia (sempre de la mateixa mida i en blanc i negre, és clar) i tot plegat ho ordenava de forma que fàcilment pogués tornar a trobar-ho, tenia la sensació que havia posat el seu gra de sorra perquè aquest país conservés la seva memòria, li agradava pensar que algú algun dia podria aprofitar-ho.
Durant molts anys va ser l'ànima de la Marxa d'Orientació per Descripció de la Talaia. Es passava bona part de l'any explorant el terreny per trobar el millor itinerari per tal que el dia de la marxa els participants s'emportessin de l'excursió una bona impressió i un millor coneixement del país.

Del Joan es pot dir que va morir com va viure. Mentre els marxadors sortien a resseguir l'itinerari que els portava de control a control, passant des de Pontils al Montclar fins a Santa Perpetua del Gaià, ell, que anava amb un petit grup que obria el recorregut de la marxa, va caure fulminat, senzillament va desaparèixer.

Aquestes impressions han estat conscientment i deliberadament escrites sense consultar cap document ni cap apunt, deixant que l'acció depuradora del temps fes el seu efecte. Han passat vint anys des de la mort del Joan Virella, el temps suficient per veure la seva personalitat juntament amb les conseqüències de les seves accions. La seva dèria de conèixer el país el portà des del primer moment de la seva fundació a treballar per l'Institut d'Estudis Penedesencs, on va organitzar i conduir la secció d'excursionisme.

Què es recordarà amb el pas del temps d'en Joan Virella? En el seu cas no ha deixat grans obres escrites, ni ha construït grans edificis. No ha conduit masses darrere seu ni s'ha distingit com a polític amb idees renovadores. Possiblement aquest record no passarà mai de l'àrea vilanovina i

a tot estirar penedesenca. Quedarà d'ell algun escrit als butlletins de la Talaia o al programa de l'aplec de Lurdes, algun a la revista Muntanya del CEC o en publicacions de l'Institut d'Estudis Penedesencs o també alguna referència com aquesta escrita poc després de la seva mort recordant-lo uns anys després per algú que el va conèixer personalment.

Però potser el més important no és el que es recordarà d'ell sinó el que ha estat, una peça d'un engranatge que amb la seva aportació ha permès que en aquest país no es perdi la consciència del que hem estat i del que som, algú que amb la seva actitud ha rebut i ha sabut transmetre uns valors que formen part de la nostra cultura. Molts dels excursionistes que avui van a la Talaia potser no ho saben, potser no se n'adonen i potser ningú no els ho explicarà mai, però la manera de fer de la casa que capten, es fan seva i transmeten amb les adaptacions imprescindibles a les circumstàncies del moment, és producte de l'aportació d'homes com en Joan. Potser formar part d'aquest engranatge és el més important. Haver estat una peça que ha transmès aquesta idea que per estimar més el teu país el millor és conèixer-lo i que per conèixer-lo la millor forma és caminar.

En el seu taller construïa peces que permetien que màquines més grans formades per un conjunt de peces funcionessin. En les circumstàncies de la seva vida, en la seva època peces com ell han estat fonamentals.

Salvador Butí

(1) Frase que deia el Joan Virella quan descobria una pedra semblant a un dolmen.

(Article publicat al Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer, Associació d'Amics de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú, setena època, octubre 2010)

BIBLIOGRAFIA DE JOAN VIRELLA I BLODA

Circulars Amics de l'Art Romànic del núm.01 març 1980 al núm.24 juliol 1983 / Amics de L'Art Romànic.

Circulars Amics de l'Art Romànic del núm.25 setembre 1983 al núm.55 agost 1986 / Amics de L'Art Romànic.

Els castells catalans. Volum III. Rafael Dalmau Editor, 1971. Col·laboració en articles dels castells de l'Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf, juntament amb Vicenç Carbonell i Virella.

Els carrers de Vilanova i la Geltrú (coautor), núms. 2 i 3 de la Col·lecció de llibres editats per l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, amb la col·laboració de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya i Caixa Penedès.

Experiències a l'entorn de la localització d'estacions prehistòriques [Fullet] [text imprès] / Virella i Bloda, Joan, Autor. - [s.n.] ([s.l.]), 1978. - 28 p.; 22 cm. Separata de Miscel·lània Penedesenca 1978.

Habitacles troglodítics [Fullet] [text imprès] / Virella i Bloda, Joan, Autor; Institut d'Estudis Penedesencs, Editor. - Institut d'Estudis Penedesencs (Vilafranca del Penedès), 1981. - 20 p.; 24 cm.

Les Cases Fortes de la Marca Penedesenca, Separata de la XI Miscel·lània Penedesenca 1988, Institut d'Estudis Penedesencs (Pàgs. 269 a 305).

Visions geogràfiques del Penedès [text imprès] / Virella i Bloda, Joan, Autor. - Institut d'Estudis Penedesencs (Vilafranca del Penedès) ; Gràfiques Llopart (Sant Sadurní d'Anoia), 1992. - 243 p.: il.; 23 cm. - (Institut d'Estudis Penedesencs (Col·lecció); 73). Recull d'alguns dels articles publicats principalment al butlletí de l'Agrupació Excursionista Talaia. Selecció i ordenació dels textos per Francesc X. Puig Rovira, amb la col·laboració de l'A.E. Talaia.

Construccions medievals defensives. Conjunt de 26 articles publicats al Butlletí de l'A.E. Talaia des de maig de 1969 a juny de 1971, conjuntament amb Vicenç Carbonell i Virella.

Altres escrits dispersos en diversos butlletins i revistes (Consulta Hemeroteca A.E.Talaia)

Articles en el *Diari de Vilanova* i altres periòdics de la ciutat.

Com a soci fundador de l'Institut d'Estudis Penedesencs, dintre la Secció d'Excursionisme, inicià les Sortides a peu pel Penedès. La primera efectuada el dia 1 de juny de 1980 i la seva darrera, la núm. 35, fou realitzada el 28 d'octubre de 1990, una vegada traspassat. Totes aquestes sortides foren publicades en blanc i negre. Les primeres vint-i-sis distribuïdes als assistents en fulls DIN A-4 i la resta en la revista Gran Penedès.

CONSTRUCCIONS MEDIEVALS DEFENSIVES O CASES FORTES

NOTES INÈDITES DE JOAN VIRELLA

JUSTIFICACIÓ DELS AUTORS

Fou a la primavera del 1965 que un grup d'excursionistes ens conscienciàrem que la nostra comarca i els seus entorns eren uns dels territoris que menys coneixíem. Havíem anat al Pirineu, al Montseny, al Cabrerès, a la Serra de Prades, al Montsant, als Ports de Beseit i a altres indrets i, a part de les muntanyes i fondals de Garraf, ignoràvem la major part del territori que teníem més a l'abast. Coincidia el fet amb el 'boom' de les mal anomenades 'urbanitzacions', que, parcel·lant extensos sectors del litoral i zones més o menys properes a aquest, transformaren radicalment el paisatge, varen desaparèixer velles masies i alteraren pintorescos paratges.

Ens proposàrem portar a cap una catalogació de masies, fonts, molins, coves i avencs, arbres notables, esglésies, capelles, torres i castells. Referent al darrer tema esmentat constatàrem, tot recorrent camins, que la majoria d'estudiosos comarcals no precisaven la situació exacta -i en alguns casos era citada en lloc erroni- del punt on s'aixecaven diverses fortaleses, o més ben dit, les seves romanalles.

De bon principi ja havíem fet el propòsit de divulgar totes aquelles troballes que jutjàrem inèdites o poc conegudes i, paral·lelament, emprenguérem una revisió de publicacions començant pels cartorals monàstics i seguint pels llibres, butlletins, revistes i periòdics; preníem nota i fotocopiàvem notes i documentació històrica i geogràfica referent al Penedès i Garraf per tal d'acumular material d'arxiu i consulta.

Iniciàrem, doncs, la publicació d'articles de divulgació en periòdics locals i butlletins d'excursionisme. Algunes d'aquestes publicacions feren cap a les mans de l'equip que aleshores iniciava la publicació de la magna obra dels "Castells catalans". El malaurat excursionista i estudiós dels castells, en Miquel Brassó i Vaqués, entrà en contacte amb nosaltres i ens invità a participar en la catalogació de les torres i castells de Catalunya.

Realment ens cohibia contribuir en una tasca d'equip encapçalat per figures senyeres de l'erudició catalana com en Camps i Arboix, Serra Ràfols, Rafael Tasis, Armand de Fluvià, etc., però els promotors de l'obra, l'editor Rafael Dalmau, en Pere Català, en Miquel Brassó i Antoni Bescós, que ja coneixíem com a excursionistes i estudiosos i amb qui havíem fet amistat en el curs de les Assembles itinerants anuals, ens van convèncer que amb la nostra tasca podíem fer una labor positiva.

Prosseguírem, doncs, la recerca de vestigis castellers; ens dedicàrem amb preferència a aquells tipus de fortificació que podríem designar de segona: torres, cases fortes i castells d'escassa categoria o semi-ignorats, tot amb l'interès que la catalogació castellològica fos quasi exhaustiva en les comarques penedesenques; paral·lelament fèiem fotografies i enviàvem dades de les troballes.

En les pàgines del butlletí de l'Agrupació Excursionista Talaia, amb l'encapçalament de "Castells oblidats" i "Construccions medievals defensives", publicàrem un total de 38 articles. Passada una desena d'anys de la publicació d'aquests treballs, els companys M. Carme Barceló, Salvador Butí, Virtud Castro i Antoni Sagarra ens esperonaren a publicar aquest seguit d'articles en un vo-

lum i es comprometien a portar a cap la tasca mecanogràfica i la gestió de recerca de patrocini. Hi posàrem la condició d'afegir-hi noves dades, completar-la amb l'esment de torres i castells més coneguts i posar la catalogació per comarques i municipis. Aquests afegits ens han esmerçat més temps del que ens proposàrem, però els nostres companys no han deixat d'estimular-nos i ens han prestat la seva inestimable ajuda, sense la qual no hauria estat possible la publicació d'aquesta obra.

A ells i a la desinteressada col·laboració, el nostre agraïment.

INTRODUCCIÓ (o Preàmbul)

Quan hom pretén historiar uns castells ha de fer-se la reflexió del que volien ser en l'època en què foren construïts, ja que actualment no respondrien a cap funció utilitària. Al Penedès, fora d'alguna excepció notable, els castells van ser bastits en el curs de la reconquesta i la seva missió era de vigilància i defensa.

Anant més enrere poca cosa podem trobar. Els poblats ibèrics anteriors a la romanització solien edificar-se al cim d'una defensa natural, un cim punxegut o al cantell d'un espadat amb un únic front d'accés, possiblement defensat amb parets de pedra seca. Aquests poblats eren denominats 'Kastellare', i el topònim ha subsistit fins avui dia en algun indret com la muntanya de la Llacuna, que limita la conca del Foix, i l'indret proper al convent de Sant Domènec a Santa Margarida i els Monjos. El més notable dels poblats ibèrics penedesencs és, sens dubte, Olèrdola, que conserva bona part de les muralles ciclòpies que defensaven la part accessible.

La romanització passà bastant d'esquitllentes amb referència a la construcció de defenses. Esmentem, però, bona part del castell de Gelida i la torre de les Gunyoles, bastides amb grossos carreus. Les grans obres defensives eren efectuades en les 'civites' de Barcino, Tarraco, Gerunda, Ilerda i altres.

Vingué després la invasió àrab, que desolà el Penedès i el deixà convertit en un ermot, sense establir-hi cap centre habitat ni recinte per defensar-lo. Els penedesencs que pogueren escapolir-se s'amagaren en afraus i roquissars, força abundosos en aquestes comarques, i retornaren als sistemes de supervivència ibèrics.

Al llarg del segle X es comencen a edificar els primers castells del Penedès i s'estableixen fites avançades en la reconquesta de la Catalunya nova. Consta que al 929 el comte Sunyer havia reedificat sobre les ruïnes de la fortalesa d'Olèrdola. Les armes d'aquell temps eren el roc llançat amb fona o bassetja, la sageta, disparada amb arc o ballesta, i la llança, l'espasa, la daga i la massa per a la lluita cos a cos. Unes bones parets de pedra podien ser prou fortes per suportar aquests projectils mentre l'assetjador no fos prou nombrós i ben proveït per romandre llarg temps a l'espera de rendir la fortalesa per la set i la gana. Una altra arma per accelerar la rendició era l'ariet, biga pesada i gruixuda per abatre la portalada. La defensa consistia a procurar que no s'acostessin els portadors de la biga, tirant-los pedres, sagetes, aigua o oli bullent. La catapulta era un giny de guerra que llançava grossos rocs per sobre les muralles.

Cap allà al segle XIV vingueren les armes de foc, que s'anomenen successivament 'ballestes de tro', bombardes i canons, les més pesades, i trabucs i pedrenyal les lleugeres. Les obertures de torres i muralles passen a denominar-se de sageteres a troneres. Hom creu que les torres rodones són més resistents als projectils que no pas les de cares planes. Apareix també un nou sistema

d'abatre castells i que desplaça l'ús de les torres de fusta amb rodes i les escales d'assalt a les muralles. Consisteix en l'excavació de mines o caves fins a sota dels murs per fer-hi esclatar una càrrega de pólvora per obrir una bretxa d'assalt.

De totes maneres, els castells penyalers que eren més de guaita que de defensa estaven construïts la gran majoria de vegades amb materials bastos no massa ben lligats o en assentaments inconsistents, i creiem que no van durar gaire. En finalitzar l'amenaça sarraïna deixaren de ser útils i únicament eren símbol de vassallatge i servitud per a uns camperols que havien de retre tribut a uns senyors que els oprimien sense rebre'n cap protecció. Els senyors, que per altra part en la majoria dels casos no habitaren mai aquelles inhòspites baluernes, nombraren castlans que vivien en masies fortificades del pla, o en 'domus', fortaleses menors que no tenien jurisdicció pròpia.

Així, doncs, la majoria de castells eren ja una minsa ruïna quan les guerres dels Segadors i de Successió desencadenades pels funestos Felips s'abateren contra Catalunya.

CAN RÀFOLS DELS CAUS (Avinyonet)

Can Ràfols dels Caus és un gran casal edificat per sobre la riba dreta de la riera de Coll de Garró (o Còdols de Garró). En les timbes d'ambdues ribes immediates a la finca s'obren algunes balmes i covetes poc profundes anomenades 'els Caus'.

La masia conserva vestigis defensius que considerem relativament recents, encara que la veu popular els doni un origen molt antic i que en el transcurs del temps s'han anat reformant.

MAS CLARIANA (Avinyonet del Penedès)

Presidint la petita barriada d'aquest nom, situada a frec de la carretera N-340, entre les Cabòries i Cantallops, hi havia un edifici semifortificat amb escasses i petites obertures a les façanes, alguna envaïda per l'heura, i amb un soberg finestral gòtic que fou traslladat a Vilafranca. En una data indeterminada de la dècada dels setanta fou enderrocat.

CASTELLVÍ DE LA MARCA

Les ruïnes del Castellví de la Marca s'aixequen al cim d'un aspre turó de 469 m d'altitud, situat en un punt estratègic de la serralada costera que tanca la depressió penedesenca entre les comarques de l'Alt i el Baix Penedès, lloc ideal de guaita sobre aquella planura. El turó queda tallat quasi a plom sobre la riera de Marmellar, que travessa l'esmentada serra descrivint retorçats meandres.

Així i tot, era una via natural de penetració cap a les terres del Pla de Manlleu, Selma, Bonany i Montagut; el castellot fent de sentinella que tractaria de barrar el pas a l'invasor. Actualment sols podem apreciar-hi la pervivència d'una malparada torre d'homenatge, alguns murs imprecisos i la no menys maltractada capella de Sant Miquel.

TORRE D'ESTALELLA (Castellví)

Dalt d'un turó de 140 m situat entre La Múnia i Sant Marçal, hi ha el casal d'Estalella, d'origen molt antic.

Se sap que en aquell lloc hi havia una torre i també una capelleta que foren enderrocades a la darreria del segle XIX o a començaments del XX.

TORRE DE CAN PASCOL (Castellví)

No massa lluny del turó de Castellví, sobre la riba esquerra d'un fondal tributari de la riera de Marmellar, hi ha les ruïnes de la masia de can Pascol (o can Pasqual), ruïnes situades sobre uns penyals al peu dels quals raja una de les poques fonts d'aquell massís calcari. En el penyal hi ha la boca d'una cavitat encinglerada, explorada a principis del segle XX, on foren recollides restes de terrissa de l'eneolític inicial.

Fa costat a la masia enrunada una maltractada torre de guaita de planta ovalada, amb dues cares planes. Aquesta torre devia enllaçar probablement el Castellví amb el castell de Marmellar, existint alguna altra guaita intermèdia, situada a Roca Vidal o algun altre indret idoni.

MAS DE LA TORRETA (Castellví)

A migdia del turó de Castellví, entre el Maset dels Cosins i les cases d'en Lligamosques, hi ha la masia anomenada la Torreta. La façana està encarada al sud, i a la part del darrere hi ha annexada una torre de defensa rodona, amb entrada per dins la casa.

CASTELL DE FONT-RUBÍ

Les ruïnes del castell de Font-rubí estan situades al cim del turó de 776 m altitud a redós del qual hi ha el petit agrupament que, junt amb el castell, ha donat nom al terme. Un costerut corriol condueix des del caseriu al castellot. S'hi pot contemplar una esbaldregada torre d'homenatge que s'aixeca sobre un penyal que li fa de peanya. Cap a ponent de la torre hi ha dues parets paral·leles que correspondrien a una estança del castell, on es poden apreciar filades d'"opus spicatum".

Més cap a ponent es veuen restes de murs que semblen indicar que el recinte era allargassat i bastant extens. A l'extrem més allunyat de la plataforma roquera, hi ha les ruïnes de la capella romànica del castell. Pels rodals s'han recollit fragments de ceràmica ibèrica.

GUARDIOLA DE FONT-RUBÍ (Font-rubí)

L'ajuntament de Font-rubí queda radicat en el poble de Guardiola. Aquest topònim sembla indicar la presència pretèrita d'una torreta de guàrdia en aquell indret. Ens inclinem a creure que devia estar situada al cim del pujolet, de 336 m altitud, a redós del qual hi ha el poble.

TORRE DE CAN SARDÀ (Font-rubí)

Torre de planta rectangular amb basament atalussat i entrada superior per un enllaç elevat cobert amb accés des d'una dependència de la masia. Les parets són de pedra bigarrada i morter i coronades amb merlets prismàtics esgraonats. Sembla d'època tardana. Té a tocar la capella romànica de Sant Vicenç de Morrocurt o de can Sardà.

CASTELL DE GELIDA

Les restes del castell de Gelida estan situades sobre un allargassat penyal, a 285 m d'altitud, i vorejat d'espadats i barrancades que li confereixen una defensa natural. Dins el recinte hi podem veure la restaurada capella de Sant Pere i els robustos murs que encara queden en peu del castell, d'on sobresurt una singular torre cantonera coronada amb corsera.

Des del castell, situat relativament a prop i al sud-est de la població, es pot contemplar a vista d'ocell la vila ajaçada a redós de la fortalesa.

CASTELL DE LA GRANADA

El castell de la Granada està situat dins mateix de la població, a la part més enlairada, 273 m d'altitud. Les seves ruïnes són i han estat de les més maltractades de la majoria de castells del Penedès. Moltes de les seves pedres foren triturades per utilitzar-les en el ferm de la carretera de l'Estació, i actualment el recinte existent sembla veritablement un femer.

Crida l'atenció en els seus murs la presència d'una filera de fornícules semblants a nínxols. Fins al 1950 subsistí en el mateix poble una curiosa portalada amb arc apuntat anomenat el Portal dels Moros.

TORRETA DE CAN MARTÍ DE DALT (Gelida)

La masia de can Martí de Dalt, o can Martí Vell, està situada prop de la carretera de Sant Sadurní d'Anoia a Gelida, en el quilòmetre 12. Avui dia queda al centre d'una urbanització a la qual ha donat nom. La casa queda voltada per un baluard, i dins aquest, al mig del pati hi ha les restes d'una torreta escapçada de planta circular, que en èpoques posteriors fou utilitzada com a cup.

CASTELL DE MEDIONA

El castell de Mediona està situat a 427 m d'altitud damunt d'un esperó roquer que queda per sobre la riera del mateix nom i que transcorre al seu peu. Sembla que hi havia un sector sobirà per sobre i a ponent de l'església romànica de Santa Maria, i un altre de jussà, a llevant, que guardava el camí que baixa cap a la riera.

A la part superior hi ha una massissa torratxa quadrangular i una altra de planta rodona, amb talús i molt malparada. Dins la torre quadrada diuen que hi ha una escala de caragol. A l'exterior es veuen un parell de cisternes. A la part jussana hi ha un edifici fortificat que devia servir probablement de recinte de guàrdia de l'entrada al clos murallat.

TORRE DE GINOLES (Mediona)

Ginoles o Guinoles és una petita barriada o caseriu del terme de Mediona, situada a prop de la carretera que transcorre des de Sant Pere Sacarrera a Sant Joan de Mediona. Queda conformada per quatre cases juntes i altes masies escampades per la rodalia. En la casa principal hi ha una estreta torre de defensa de planta quadrada, amb espitlleres als pisos. L'arrebossat de les parets fa difícil precisar-ne l'antigor.

CASTELL D'ORPINELL (Mediona)

Del castell d'Orpinell ja no en queda rastre. Únicament hi ha encara les malparades parets de la capella romànica que li feia costat. Moltes de les pedres d'aquesta església i del castell sembla que foren utilitzades per bastir una nova capella dins el recinte del Mas Orpinell.

El barri d'Orpinell està situat al nord del terme de Mediona, a 639 m d'altitud, i prop del vèrtex on conflueixen els termes de Mediona, La Llacuna, Carme i Orpí. Orpinell és diminutiu d'Orpí. Ambdós llocs són relativament propers.

EL CASTELLOT DEL MAS PAGÈS (Mediona)

En algun mapa antic hem vist indicat, en els encontorns del mas Pagès, l'existència d'un "castell en ruïnes". Actualment no en resta absolutament res, d'aquest edifici, que tant podia ser una torre com una casa forta. El mas Pagès mateix serva vestigis de fortificació prop del portal dovellat. A l'interior hi ha una arcada rodona. Fa pocs anys era un petit caseriu, ja deshabitat. Actualment la major part dels edificis han estat enderrocats. El lloc queda situat entre Sant Joan de Mediona i Orpinell.

CASTELL DE PACS

Pacs és un petit municipi veí del de Vilafranca, dels quals fan de divisòria natural els turons de Sant Pau i Sant Jaume. Compta amb uns 575 habitants. Hi ha algunes cases agrupades que formen nuclis separats del poble, com la Fassina, la Serra i el Salinar. El nucli principal, on radica l'ajuntament, té forma arrodonida, com si hagués estat edificat dins un clos tancat. Hi ha algunes cases de certa vellúria, com can Batlle i can Lliri, aquesta darrera enderrocada.

És coneguda l'existència d'un antic castell en aquest indret, del qual avui dia no queda el menor rastre. Hom assenyala les proximitats de la població el lloc on estava assentat, prop del temple parroquial, indret tanmateix on a principis de segle fou localitzat l'emplaçament d'una vil·la romana. També s'assenyala com a possible situació de la fortalesa el cim del turó de Sant Pau, de 304 m d'altitud.

EL CASTELLMÓS O CASTELLMOIXÓ (Pacs)

Dins el terme de Pacs, a l'extrem SE, per sobre la plana de les Clotes situada al NW del terme de Vilafranca, hi ha els dos turons bessons de Sant Pau i de Sant Jaume. Del primer ja n'hem fet esment amb referència al castell de Pacs. El segon és un pujolet de 294 m d'altitud. El cimall

allargassat s'estén de NE a SW i limita també amb el terme de les Cabanyes. La referència documental de Sant Jaume de Castellmós creiem poder-la situar amb bones possibilitats en aquest cim. Els seus vessants han estat fortament solcats per explotacions d'extracció de pedra. El turó és ben accessible per la part de la carretera de Vilafranca a Guardiola, per la part de migdia, però un cop al cim no és possible apreciar-hi el més mínim vestigi de cap castell o habitacle.

CA L'AGUILERA DEL PLA (Pla del Penedès)

Tocant al límit NW del terme del Pla del Penedès, en la divisòria amb el de Terrassola i Lavit, hi ha una robusta construcció senyorial amb una torre de planta quadrada amb merlets a la part superior i protegida a la part de migdia per un baluard parcialment emmerletat. Aparentment l'edifici no sembla massa antic; suposem de la darreria del segle XVIII, amb restauracions posteriors. La gent de la contrada hi atribueix uns antecedents medievals, contemporanis de les quadres de Pereres, Morrocurt i Grabuac. Si més no, a la base de la torratxa i del baluard s'hi pot apreciar l'existència de carreus arrenglerats, suplementats a la part superior amb pedra basta lligada amb morter.

CASTELL VELL DE PONTONS (Pontons)

Hom situa aquest castell desaparegut en el mateix lloc, o proper, que actualment ocupa el mas Pontons, casa-palau situada prop de la capçalera i naixement del riu Foix. És un massís edifici de forma cúbica, amb una gran portalada adovellada encarada a migdia, garites cantoneres i matacà sobre la porta. Es devia construir probablement entre els segles XVII i XVIII. D'època anterior resta la propera capelleta de Sant Miquel, d'origen romànic.

CASTELL NOU DE PONTONS (Pontons)

El castell nou de Pontons, o les poques restes que en queden, està situat sobre l'esperó roquer que protegeix la capella romànica de Sant Joan de la Muntanya. S'hi poden veure murs de poca alçada, restes d'una torre rodona i algunes pedres treballades escampades per l'entorn. El lloc domina un bon sector de la riera de Pontons, que transcorre engorjada entre cingleres.

TORRETA DE SAPERA (Pontons)

Prop del coll de la Creu, entre can Revell i les cases de Sapera, molt més a prop d'aquest segon lloc i a una altitud d'uns 660 m, hi ha una curiosa cabana que hom anomena barraca de la Balbina. És una construcció bastida amb pedra semicairada i posada en filades. Hi contrasta en gran manera la volta de l'entrada i la matussera teulada, cosa que ens porta a suposar que en realitat són les restes d'una torre rodona esfondrada i que devia servir d'enllaç entre els castells de Selma, Foix i Pontons.

LES CASES FORTES DEL TERME DE PONTONS

El municipi de Pontons es distingeix, igualment com els seus veïns de Querol i la Llacuna, per la gran quantitat de cases fortes escampades pel terme, especialment a la barriada de Campdàsens,

nom tradicional d'un sector que avui dia és denominat absurdament "la Ponderosa", reminiscència d'un anacrònic serial televisiu. En l'esmentada zona tenim anotats els masos de cal Rei, cal Guixó, cal Xamenet, can Simó, can Fontena i la Riambalda, aquesta darrera enderrocada recentment. Per altres indrets del terme hi ha el mas dels Sobals, el de la Riera, Peralta, can Soler de Raset, mas Fonoll i can Jaume de la Rovira, aquesta darrera també desapareguda fa pocs anys.

Aquestes construccions, a pesar que no n'hi ha dues iguals, solen tenir unes característiques bastant comunes. Quasi totes consten d'un cos d'edifici de planta quadrangular amb les quatre façanes construïdes amb pedra cairada i arrenglerada. Als baixos una única i petita porta de dovelles. Absència total de finestres i sí, en canvi, profusió d'estretes espitlleres a tot l'entorn. A la part superior, d'una a tres diminutes finestretes. La majoria tenen a l'interior arcades apuntades per sustentar el pis o pisos. Algunes construccions són tan esprimatxades que més aviat semblen torres. Altres, com la desapareguda de la Riambalda, consten de dos o més cossos compostos amb pisos i arcades a diferent nivell.

CASTELL DE LA ROCA (Sant Martí Sarroca)

Sant Martí Sarroca és un municipi de l'Alt Penedès que compta amb una extensió de 35,6 km2. La població està repartida per tot el terme en una munió de poblets, caserius i petites barriades com són la Baronia del riu de Foix, cal Fumet, can Miret, cal Sisplau, cal Sogues, can Brugueres, can Cruset de la Carrera, can Lleó, can Rigol, les Cantarelles, les Cases Noves (on radica l'Ajuntament), la Fassina, el Garrofer, els Hostalets, Pla de la Bleda, la Roca, Romaní, Rovellats, la Rovira Roja i la Torre d'en Vernet.

El terme és solcat per les rieres del Foix i de Pontons, les quals s'ajunten en un sol curs en arribar al barri de Rovellats. Tocant a la riera de Pontons, s'aixeca un esperó roquer que forma penyasegat en el sector que queda sobre el curs d'aigua. En aquest nucli, anomenat la Roca (sa Roca, antigament), s'aixeca el conjunt monumental format pel castell i l'església de Sant Martí, veritable joiell del romànic penedesenc. El conjunt queda a 341 metres sobre el nivell del mar. Des de 1956, una branca de carretera facilita l'accés des de les Cases Noves al cimall de la Roca.

Fins fa pocs anys, del castell quedaven restes d'uns robustos murs, un parell de portalades, alguns finestrals malmesos i dues torratxes cantoneres troncocòniques. Un grup d'entusiastes habitants del municipi iniciaren -l'agost de 1963- les obres de reparació i neteja de les ruïnes. El 1967 es constituí l'agrupació local dels Amics dels Castells, que ha tingut cura de l'arranjament del castell, amb l'assessorament i tutela del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments, aconseguint fins a la data reconstruir bona part de l'antiga fortalesa.

CASTELL DE SUBIRATS (Subirats)

Al cim d'una prominència de 304 m alt estan assentades les ruïnes del castell de Subirats. La fortalesa queda situada sobre el caseriu de Torre-ramona, pertanyent també al terme de Subirats, i així mateix en la riba dreta de l'Anoia, el curs del qual vetllava el castell, com també el de l'antiga via romana que subsistí fins que foren traçades les vies modernes. Del castell no queda cap construcció mitjanament sencera. Restes de la torre de l'homenatge, panys de muralla i una torre cantonera. Els vestigis evidencien un ampli recinte.

Hi ha bon accés al castell per la carretera enquitranada que l'enllaça amb la barriada dels Casots, i també per un aspre, costerut i pintoresc corriol que hi accedeix des de la Torre-ramona.

Per la part de ponent hi ha el pujol d'en Figueres, de 292 m d'altitud, que queda separat del de Subirats per l'estreta gorja del barranc del Salt del Llop. Dalt d'aquest pujol es poden contemplar les restes d'un poblat ibèric, fet que evidencia la reculada importància estratègica d'aquest paratge.

Fent costat al castell hi ha l'església romànica de Sant Pere, fa pocs anys restaurada. L'antiga casa rectoral ha estat transformada en acollidor estatge.

LA TORRE-RAMONA (Subirats)

La casa-palau que dóna nom a la barriada de cases que l'envolta és un edifici del segle XVI de planta quadrada. Sobre el portal adovellat, a l'altura del segon pis, hi ha un matacà. Dins l'edifici hi ha un pati central amb una escalinata i una galeria d'estil gòtic. La casa queda envoltada per un baluard.

Possiblement l'actual casal substituí una torre medieval de planta rodona o quadrada, que justificaria amb més realitat el topònim. La propera capella romànica de Sant Joan complementaria l'incipient nucli medieval, complement jussà del castell de Subirats.

LA TORRE DE CAN LLOPART (Subirats)

Prop de l'agrupament de can Llopart de la Costa (pertanyent al llogarret dels Casots), subsisteix una torre medieval troncocònica i que devia tenir diversos pisos formats per post de fusta. Tenia la missió de vetllar sobre les planures d'Avinyonet, Lavern i Sant Cugat Sesgarrigues, actuant de lloc de guaita complementari del castell de Subirats, ja que els indrets esmentats queden amagats a la vista de la fortalesa. La torrota fou utilitzada en temps recents com a colomar i encara guarda vestigis d'aquesta dedicació.

LA GUÀRDIA DE LAVERN I LA TORROTA (Subirats)

Per sobre els poblets de Lavern i Sant Pau d'Ordal, a llevant del primer i al nord del segon, hi ha el turó de 388 m d'altitud anomenat la Torre o també la Guàrdia. En el cim hi ha les restes d'una talaia de planta quadrada de 5x5 metres, feta de pedra basta bigarrada. Les parets més altes tenen de metre i mig a dos metres. Es fa difícil precisar-ne l'antiguitat. Sembla que era massissa. Hi ha afegits de totxo que evidencien una posterior utilització en el curs de les guerres carlines del segle XIX.

El maset d'en Lleó és una antiga masia propera a Sant Pau d'Ordal. A uns dos-cents metres de la casa, quasi tocant a les timbes del torrent de Sant Pau, existien les ruïnes d'una construcció circular anomenada la Torrota. En els antics mapes cadastrals estava indicada. Fou desmuntada cap a finals del 1966. És possible que es tractés d'una construcció molt antiga, d'interès arqueològic.

“CASTELL” DE SANT QUINTÍ (Sant Quintí de Mediona)

Dalt el turó de 342 m d'altitud, situat entre el poble de Sant Quintí i el barri separat de la Bòria, i dins el clos del cementiri, hi ha les ruïnoses parets del que sol anomenar-se popularment “el castell” i que fins i tot ha quedat així consignat en alguns llibres de consulta com “Els castells catalans”, “Gran Enciclopèdia Catalana”, etc.

En realitat es tracta de les restes de l'antiga capella de Sant Antoni de Pàdua, on encara, l'any 1777, se celebrava culte i es féu la darrera visita pastoral. En el curs de les guerres carlines del segle XIX, s'arranjà l'edifici religiós transformant-lo en baluard per allotjar-hi tropes de defensa de la població.

CASTELL DE VILARNAU (Sant Sadurní d'Anoia)

Sembla que es tracta d'una fortalesa de construcció tardana. Estava situada a la riba esquerra de l'Anoia, enfront mateix de can Codorniu i sobre una serreta que obliga el riu a descriure un retorçat meandre. Quan el visitàrem per primera vegada, l'any 1968, encara s'hi podien apreciar uns robustos murs construïts amb còdols de riera arrenglerats i fins i tot algunes filades d'”opus spicatum”. Actualment s'ha remogut el terreny i són tan minses les ruïnes que costa identificar-les.
Per sota la serreta esmentada transcorre un rec d'aigua que porta fins al molí del Racó, antigament de Vilarnau, primitivament molí fariner i en els últims temps paperer.

TORRE D'ESPIELLS (Sant Sadurní d'Anoia)

Espiells és un agregat de Sant Sadurní situat al caire d'un espadat terrós que queda tallat a plom sobre un antic meandre de l'Anoia, on actualment s'assenta la barriada fabril del molí del Guineu (avui dia Cel·luloses del Ter) i pas de la Foradada. Evidentment és una excel·lent talaia per vigilar aquest punt estratègic (Espiells = guaita, lloc de vigilància), i no és gens d'estranyar que a l'edat mitjana s'aixequés en aquest indret una torre. Una glorieta actualment construïda en aquest punt, a 217 m alt, certifica l'àmplia visió panoràmica que es pot albirar. Una interessant i admirable capella romànica dedicada a Sant Benet arrodoneix l'interès que pot provocar una visita en aquest caseriu.

TORRE DE MONISTROL D'ANOIA (Sant Sadurní d'Anoia)

A migdia del caseriu de Monistrol i a frec del pont que travessa el riu, enfront mateix del trencall de carretera que mena a can Catasús i a Espiells, s'aixeca un promontori de conglomerat al•luvial amb una alçària no superior als 30 metres (148 m altitud) anomenat el Pujolet, des del cimall del qual s'esguarda un bon sector del riu i les planures que el voregen. Una desmanegada glorieta de planta hexagonal es dreça en el punt més enlairat. Amb molta seguretat podem creure que en aquest mateix indret existia antigament una torre medieval.

TORRE DE PENYAFORT (Santa Margarida i els Monjos)

"Sant Ramon és nat prop de Vilafranca", es diu en els Goigs dedicats al patró dels advocats, i es precisa que veié la primera llum a la torre de Penyafort, casa pairal d'aquest llinatge. L'actual torre, coneguda amb el nom del convent de Sant Domènec (popularment sant Domingo) és una reconstrucció de la primitiva i conserva vestigis de l'anterior en la part baixa, on abans d'arrebossar-la es podia veure un fragment d'"opus spicatum". L'antic convent està situat a la riba esquerra del Foix, amb bon accés des del caseriu de la Ràpita.

CASTELL DE LAVIT (Terrassola i Lavit)

Terrassola i Lavit són dos pobles bessons, edificats dalt l'espadat d'una estreta serreta formada per les acinglerades ribes del Riudebitlles i el torrent de Sant Marçal, les quals discorren paral•leles un bon tros. Lavit és la capital del municipi que es formà l'any 1920 en fusionar-se els dos termes. Lavit està a una altitud de 202 m. Avui dia es té una idea un xic confusa d'on estava situat el castell. Hom assenyala les edificacions properes a l'antiga església de Santa Maria, situades en lloc força estratègic. Altres indiquen un altre indret no massa allunyat de l'església, al cantell d'un penya-segat damunt un revolt del Riudebitlles, on antigament hi havia un vell edifici conegut amb el nom de "Castellot d'en Vallès".

CASTELL DE TERRASSOLA (Terrassola i Lavit)

Terrassola és un nucli de població situat a 212 m d'altitud i a poca distància del de Lavit, amb el qual forma conjuntament municipi. Segons creença popular, el castell estaria situat prop de l'església romànica de Sant Marçal, recentment restaurada. La barriada que hi ha sota el penya-segat és anomenada "del Castellot", i hom diu que és la més antiga del conjunt.

CASTELL DE FOIX (Torrelles de Foix)

Dalt l'allargassat cimall de Foix (661 m altitud) hi ha les minses ruïnes del que fou el castell. Bona part de les pedres es devien aprofitar probablement per bastir les cases de l'entorn de l'església i per construir feixes de conreu. Únicament són visibles alguns contraforts i talussos que devien sustentar els corresponents habitacles. Des del punt més enlairat pot abraçar-se una extensa panoràmica de llevant a ponent, i per sobre el litoral pràcticament des de Gelida i Subirats a Castellví de la Marca i el Montmell. Dominava així mateix els cursos del Foix i la riera de Pontons.

CASTELL DE TORRELLES DE FOIX

Dins el poble de Torrelles, i en la part més propera a la riera de Pontons, hi ha la finca denominada el "castell", que deu correspondre a una edificació tardana de quan els senyors del castell de Foix abandonaren aquella inhòspita i rosegada fortalesa per baixar a l'acollidora vall. D'aquest "castell nou" es conserva una escapçada torre circular atalussada, situada a la placeta on radica el forn de la població. Cap al 1920, aquesta torre era la capella del "castell" i tenia un campanar de cadireta. Estava dedicada a la Mare de Déu del Roser. Actualment és un magatzem-garatge.

Una altra part visible del "castell" el constitueixen els robustos murs de pedra cairada i arrenglerada immediats a la riera de Pontons, prop de la palanca que travessa el corrent d'aigua.

LES TORRES (Torrelles de Foix)

Enfront mateix del brollador de les Dous, des de la carretera de Torrelles a Pontons, s'inicia el trencall enquitranat de l'estreta carretereta que s'enfila fins al Pla de les Torres, petit altiplà en bona part encerclat per alteroses cingleres. Actualment el lloc està convertit en urbanització de planificació quelcom anàrquica, com quasi totes les que s'han plantejat al Penedès.

A migdia d'aquesta planura tancada pel turó punxegut de les Torres, de 758 m alt, hi subsisteixen unes zones de cultius que envolten un reduït grup d'antigues masies. Hi destaca el mas de les Torres, que ha donat nom a la rodalia i on podem veure adjunt a l'edifici camperol les restes d'una torre rodona. La masia, que en algun lloc hem vist anomenat com les Torres Altes, presenta un conjunt de cossos com si s'hagués anat ampliant en diverses èpoques, mostrant algunes façanes de pedra arrenglerada corresponent al tipus de masia fortificada peculiar d'aquestes contrades. Des d'aquest lloc es pot albirar el Montagut i alguns altres cims estratègics que no estan a l'abast des de les romanalles de Foix, fet que fa suposar que podria tractar-se d'un lloc de guaita complementari a la fortalesa.

Prop de les Torres hi ha les masies juntes de cal Pepó i cal Janet i, quasi tocant-hi, la de cal Dameta. Adjunta a les masies bessones, situades sobre una peanya roquera, hi ha una torre rodona escapçada i que justifica sobradament la pluralització de les "torres" a l'altiplà.

CAN ROSSELL DE LES BASSAGUES (Torrelles de Foix)

Aquesta antiga masia queda situada entre el cimall de Foix i les cingleres que limiten per la part de migdia el Pla de les Torres, i per sobre la riba dreta de la barrancada que baixa fins a la riera de Foix, en el lloc denominat Dosrius. L'edifici, que presenta diverses etapes de construcció, mostra alguna façana de pedra arrenglerada i arcades interiors. Actualment està en curs de restauració. Seria de desitjar que fossin conservades i consolidades aquestes parts fortificades.

DAGUES (Torrelles de Foix)

Dins un enclavament territorial que s'interna dins el sector penedesenc (o si es vol, de la conca del Foix) del terme municipal de la Llacuna, hi ha aquesta masia que conserva un cos d'edifici molt rebaixat amb parets fortificades i espitlleres. Queda a més envilit per la sostracció de l'original portal dovellat, substituït per un marc de totxos.

LES VALLS (Torrelles de Foix)

En el sector de riera on el Foix transcorre per sota el turó que li dóna nom, hi ha dues construccions defensives o de guaita que en el seu temps devien vigilar, molt probablement, el pas natural que ofereix el curs d'aigua. Una és un ruïnós edifici de pedra arrenglerada i amb espitlleres emplaçat sobre la riba dreta del riu, a mig camí entre can Rossell de les Bassagues i casa de les Valls. Possiblement era una guàrdia complementària del castell de Foix.

Una altra construcció ruïnosa queda més a prop de la casa de les Valls i del corrent del riu. Els grossos blocs que la constitueixen, i que podem qualificar de ciclopis, fan suposar que es tracti de les restes d'un edifici d'interès arqueològic molt més anterior a l'edat mitjana.

LA TORRE DELA (Vilafranca del Penedès)

Sempre ha estat polèmic esbrinar la situació d'aquesta torre anterior a l'establiment de la "vila franca". En enderrocar-se la casa anomenada cal Pa-i-figues per ampliar les dependències del Museu, aparegué, a la part posterior de la capella de sant Pelegrí, una torre medieval amagada fins aleshores per altres construccions i que ha fet suposar que es podia tractar de la tan debatuda fortificació.

EL CASTELLMÓS (Pacs)

Al NW de Vilafranca del Penedès hi ha dos turons bessons que tanquen el terme municipal. El més meridional té 304 m d'altitud i l'altra 294 m. En els mapes cadastrals són designats ambdós amb el nom de Sant Pau, topònim que únicament correspon al més alt. L'altre és el turó o coster de Sant Jaume. Ambdós mostren profundes erosions causades per l'extracció de pedra per a l'elaboració de calç. Són fàcilment accessibles des del collet dels Pegats i masia del mateix nom.

El turó de Sant Jaume, en el cim del qual convergeixen els termes de Vilafranca, les Cabanyes i Pacs, podria ser molt bé el lloc on estaria emplaçat el Castellmós, fortalesa de la qual no queda el més mínim vestigi.

FORTALESA DE VALLFORMOSA (Vilobí del Penedès)

Vallformosa és un agregat del municipi de Vilobí format per masies escampades, entre les quals destaca la notable mansió de reminiscències gòtiques de la Pineda de Vallformosa. Queda prop del Centre Vinícola del Penedès, tocant a la carretera, i a l'altra part d'aquesta hi ha l'antiga església de Santa Maria de Vallformosa, amb cementiri adjunt, i que se suposa que substituí una de romànica de la qual resten minsos vestigis. Una pica baptismal d'immersió procedent d'aquest indret és utilitzada com a tassa del sortidor al pati del Museu del Vi de Vilafranca.

El que no ha deixat rastre és la fortalesa documentada a l'edat mitjana. Hom ens assenyala que la casa Teixidor, situada en el lloc més enlairat del poble de Vilobí, tradicionalment se l'ha qualificat de castell.

LA CASA MURADA (Banyeres del Penedès)

A ponent de la urbanització anomenada Priorat de Banyeres, tocant quasi a la riera de Papiolet, existeix la masia de la Casa Murada, o sigui, tancada amb un mur o baluard. Dins el tancat, i adjunta a la masia, hi ha una robusta torratxa de planta rectangular. Les parets, que estan arrebossades, semblen de tàpia i mostren algunes espitlleres i allargats finestrals ogivals, elements que delaten una construcció tardana, corresponent al gòtic. A l'interior de la masia i planta de la torre hi ha arcades igualment gòtiques.

LA MUGA I "CASTELL" DE CAL ROIG (Bellveí del Penedès)

Dins el poble de Bellveí i voltada per les dependències de la casa de cal Roig, hi subsisteix una torre de planta rodona i matacà a la part superior documentada a l'edat mitjana. El casa és propietat de la família barcelonina Parellada-Vilella, descendents del fundador de la banca Vilella de Reus. Aquest financer fou el promotor de la construcció de l'actualment tètric "castell" de la Muga, on nien bandades d'obscures gralles, i que s'havia projectat com un fantasiós castell d'opereta des del qual s'albiraria la ciutat de Reus. Tot just en fase constructiva ja començaren a esberlar-se les parets per manca de bona fonamentació. No podem esmentar dades certes, però ens han dit que fou iniciat a principis de segle XX. Substituí una antiga masia situada en el mateix indret i sembla que tenia adjunta una torre de guaita, ja que el lloc és un excel·lent lloc de vigilància sobre un pas natural per on transcorre, de segles enrere, una via de trànsit.

CASTELL DE LA BISBAL (Bisbal del Penedès)

De l'anomenat "castell" del Baró, poca cosa en queda. Era ja un edifici molt ruïnós a cavall dels darrers segles. En enrunar-se parcialment es féu una reforma en tot el conjunt que l'envolta, amagant-ne tots els vestigis frontals i restant únicament recintes que queden mig ocults per les noves construccions. Per sobre d'aquestes es poden veure encara alguns cossos que mostren arcades ogivals tapiades. Ens han dit que en una d'aquestes cambres hi ha encara un pou o cambra de tortures, possiblement un llòbrec calabós.

TORRE D'ORTIGÓS (Bisbal del Penedès)

L'historiador bisbalenc J. Solé i Caralt conceptuava com a ibèriques totes les torres i els seus vestigis que encara podem veure en aquest sector del Baix Penedès. Creiem que aquest supòsit es fonamentava en el fet que en els seus encontorns es fan troballes de ceràmica d'aquella cultura.

Particularment nosaltres pensem que es tracta d'una coincidència lògica, basada en la persistent continuïtat al llarg dels segles d'uns punts de vigilància estratègics i que tingueren una vigència que abraçà des dels primitius pobladors del Penedès fins a les guerres carlines del segle passat i fins i tot, alguns llocs, encara en el curs de la darrera guerra civil.

Una torre de planta rodona es pot veure, voltada d'altres edificis, en el caseriu d'Ortigós, situat a uns 2,5 km a llevant de la Bisbal, al costat de la carretera que mena a Llorenç del Penedès. La part superior de la torre està parcialment escapçada i la part que es manté ferma fa de suport a la cadireta metàl·lica de la xarxa elèctrica de la barriada. En ocasió d'una visita, recollírem d'entre les pedres del carrer que condueix a les envistes de la torre un fragment de destral neolítica, però hi donàrem la mateixa relació amb la torre que el suport dels cables de l'electricitat.

TORRE DEL COSTER (La Bisbal del Penedès)

Al SW de la Bisbal hi ha un turó de 234 m d'altitud que té el nom de Coster de la Torre. En el seu cim allargassat, a l'extrem W, sobre el barranc de la Llentia i la carretera de Valls hi ha les restes d'una torre de guaita totalment esberlada i dispersa. Es veuen fragments de murs de pedra lligada amb argamassa. Sembla que era de planta rodona. El lloc és un bon punt de vigilància.

CASTELL DE CALAFELL (Calafell)

El castell de Calafell, malgrat l'abandó i els estralls produïts en els seus murs al llarg de les centúries, conserva la pintoresca estampa de la malparada fortalesa que corona un penyal roquer de certa altura, que vetllava les probables escomeses d'uns possibles assaltants que desembarquessin en els sorrals de la costa o vinguessin pels camins del terral.

Els vestigis que es conserven evidencien una construcció d'un volum certament superior a altres castells costers. La capella romànica adjunta, amb notables restes de pintures i un escampall de tombes antropomorfes a l'entorn, arrodoneixen el conjunt monumental.

Persisteix encara la dualitat del Calafell de Mar i Calafell de Dalt, típic de moltes poblacions del litoral català. A més d'aquests dos nuclis, existeixen els de Bellamar, Segur i Montpaó, els dos primers intensivament edificats a la platja, i el darrer, ruïnós, a la muntanya.

TORRE DE SEGUR (Calafell)

La masia de Segur fou enderrocada a primers del 1978 i al cap de poc ho fou la pròpia torre, sense la més lleu protesta de les autoritats, entitats i grups del municipi que tant enrenou promogueren per altres qüestions referents a la conservació de l'entorn.

TALAIA DE CALAFELL (Calafell)

A llevant de Calafell hi ha el turó de 132 m d'altitud situat al NW per sobre el mas de la Mel. En el cim hi havia les restes d'una talaia feta amb pedra bigarrada i de planta ovalada, amb un gruix de paret d'un metre més o menys. La construcció tenia uns cinc metres pel costat més estret i uns set pel més ample. Devia ser una torre complementària del castell de Calafell, ja que aquests turons costers impedien la visió des de la fortalesa en direcció a Cunit i Cubelles.

CASTELL DEL MONTMELL (el Montmell)

El Montmell, més que una muntanya és una petita serra que s'estén de SW a NE i que comprèn diversos cims, el més alt la Talaia, amb 861 m altitud. Segueixen la Creu, amb 828 m i el Castell, 781 m. En direcció SW, després del collet de Sant Pere, la serra té un perllongament des dels turons de Pedrafita fins al d'en mas d'en Guerra, ja prop de Rodonyà. Al sud, i per sota el turó del castell, hi ha el poble de la Joncosa, on radica l'ajuntament d'aquest extens municipi de 72,5 km2. A més de la Joncosa, dins el terme hi ha els poblets i llocs d'Aiguaviva, can Ferrer de la Cogullada, castell de Marmellar, Marmellar, el Montmell, masos de Santsuies, la Vall de Sant Marc i ca l'Anton de la Torre, la Moixeta i Pla de les Ventoses, indrets que van des de pròsperes urbanitzacions fins a llogarrets enrunats o deshabitats.

Des del poble de la Joncosa, una pista de muntanya s'enfila fins a les ruïnes del conjunt del Montmell, cases i església ensorrades. Des d'aquí cal seguir a peu tot passant a frec de l'església vella, de construcció romànica, i ascendint per camí senyalat amb pintura es fa cap al castellot, situat dalt d'un costerut i aspre penyal. Les escasses ruïnes corresponen a una construcció de volum reduït, tot el que podia permetre el petit cimall. Des d'aquest punt es pot contemplar un dilatat panorama i s'estava en contacte visual amb força castells d'aquestes contrades.

CASTELL DE MARMELLAR (el Montmell)

La visita al castell de Marmellar era, fa pocs anys, una aventura únicament reservada a l'excursionista caminador. Veritablement està situat en un indret quelcom insòlit; sobre un penyalot d'estrats inclinats, vetllant el curs d'una riera normalment seca i que era un pas natural entre la depressió penedesenca i les planures d'Aiguaviva i el Pla de Manlleu.

Dèiem insòlit -i ho mantenim- perquè és l'únic castell penedesenc que està completament aïllat de la visió directa amb qualsevulla altra fortalesa dels contorns. Avui dia té bon accés des de la barriada fabril de Torrelles de Foix, per una pista irregular que mena a la urbanització que porta el nom del castell, tot passant el coll de Roca Seguer i davallant vers el llit de la riera de Marmellar on, al centre d'un meandre, hi ha les ruïnes del castell i la capella romànica que li fa costat.

La capella està en un relatiu bon estat, però del castell es conserven únicament uns robustos i sobergs murs coronats amb merlets, que donen la impressió d'haver format part d'una impressionant fortalesa voltada per un baluard murallat. Com en tants altres indrets similars, en aquest lloc s'han recollit mostres de ceràmica ibèrica.

CASTELLOT DE CAN FERRER (el Montmell)

Prop del caseriu de can Ferrer de la Cogullada, dalt d'un serradet a frec quasi de la carretera d'Aiguaviva, hi ha les ruïnes d'una construcció, talaia o casa forta, que vetllava alhora el pas del camí esmentat i del que transcorre pel fons de la vall de Pedrafita (absurdament anomenada de Sant Marc per la urbanització allà situada). Les restes que es mantenen en aquell indret mostren una edificació més aviat petita feta de carreus.

CASES FORTES DEL MONTMELL

Escampats per diversos indrets del municipi del Montmell, es possible contemplar encara alguns edificis, o les restes de més d'un, del que constituïen una xarxa complementària del castell muntanyenc o enllaç amb l'enclotat de Marmellar o altres fortaleses més allunyades.

De masies fortificades, o amb torratxa adjunta, tenim l'anomenat castellot del mas Mateu (o també del mas d'en Guerra), situat prop de Rodonyà, a frec i a la part N de l'autopista. És una ruïnosa casa forta sense teulada.

Can Magí Vidal és una masia habitada propera al coll de Sant Marc, tocant a la carretera d'Aiguaviva. Té adjunta una torratxa de planta quadrada amb façanes arrebossades que emmascaren la construcció. A l'interior hi ha arcades.

Can Solà és una masia a ponent de la Torre Milà. Malauradament està deshabitada de fa poc. Té una torratxa adjunta molt emmascarada per l'arrebossat. A l'interior hi ha arcades i una cambra amb volta de canó.

Torre Milà de Dalt. Mostra robustes parets amb contraforts. Està conceptuada com a casa forta, falsejada per reparacions posteriors. És una talaia excel•lent sobre Selma i el Pla de Manlleu.

Mas de la Torreta, situat a migdia del cim de la Torre Milà, proper a la barriada de ca l'Anton de

la Torre i la carretera d'Aiguaviva. És un munt de ruïnes que tenen adjunta una torre rodona escapçada, d'uns quatre metres d'altura, fet que originà el diminutiu.

Vallflor. Masia situada prop i a migdia de la carretera d'Aiguaviva, quasi enfront de can Jaume de la Torre. Hi ha un conjunt de quatre cases situades al cim d'un turonet en una serreta que discorre paral·lela a la dreta de la riera de Sant Marc. A meitat del camí que ascendeix des del llit d'aquesta riera al caseriu encimbellat, hi ha les ruïnes d'una guàrdia de planta quadrangular feta de grossos carreus.

Aiguaviva. En antics documents és assignat en aquest indret un "castell i quadra". Actualment no hi ha vestigis medievals en el caseriu. L'edifici més remot que hi resta és l'antic molí, que utilitzava les aigües de la gran bassa adjunta alimentada per les cabaloses fonts dels encontorns. Es diu que hi havia una ruïnosa capella romànica, que fou substituïda per l'actual esglesiola moderna.

Les Ventoses. Al punt culminant d'aquesta serra, i no gaire lluny de la carretera de Sant Jaume dels Domenys al Pla de Manlleu, s'aixeca aquesta robusta, aïllada i abandonada construcció, casa forta bastida en bona part amb grossos carreus i amb pisos que suporten massisses arcades. És un excel·lent punt de guaita i enllaç entre la planura del Baix Penedès i Aiguaviva.

Torre de l'Esquerrà. Prop del camí de la Moja al poble abandonat de Marmellar, a llevant del mas del Coll (rebatejat actualment amb el nom de "Lorelei"), ens mostraren les embardissades ruïnes d'una masia fortificada de la qual queden uns murs baixíssims, quasi els fonaments. És destriable encara la base d'un edifici circular, possiblement una torre, que devia ser probablement enllaç entre l'enclotat castell de Marmellar i els de Selma i Montmell. Es diu que els masos de ca l'Anton i can Jaume de la Torre tenen els topònims originats per antics habitants d'aquesta masia.

Can Roca Vidal. Des del castell de Marmellar és perfectament perceptible aquest antic mas encastellat en una cinglera, avui totalment transformat, que possiblement feia d'enllaç entre els castells de Marmellar i de Foix. Actualment és propietat de la Confederació Hidrogràfica del Pirineu Oriental, organisme que ha portat a terme, en aquest sector del Marmellar, importants obres per evitar rierades. Des de la casa actual i cinglera adjunta es domina una excel·lent panoràmica.

QUADRA DE VALLFORT (Sant Jaume dels Domenys)

Sobre un promontori situat en la confluència de la riera de Marmellar i una altra procedent de la part de les Carronyes, tocant a un antic camí medieval, hi ha una gran masia encimbellada i voltada amb baluard. Hi destaca una construcció atalussada en la base i de planta quadrada. La gent en diu cal Figuerot de la Pujada, o també, Vallflor, corrupció del veritable Vallfort. Prop hi ha el caseriu de la Pujada.

CASTELL DEL REMEI (Santa Oliva)

El castell del Remei o de Santa Oliva és un dels més ben conservats, i en bona part restaurat, de tots els que subsisteixen al Penedès. L'esvelta torratxa de planta quadrada coronada amb merlets i l'edifici adjunt, convertit en capella, estan situats en la part nord de la població, en un replà enlairat i en aquest sector SW de la depressió penedesenca, quedant el poble a una altitud de 102 m.

L'economia de la població està basada en l'agricultura i en algunes indústries afins com l'elaboració d'esperit i pinsos. El terme frega amb el del Vendrell i es dóna el cas que existeixen algunes barriades d'aquesta vila situades realment en terreny de Santa Oliva, com són la zona propera a l'Hospital i la urbanització Vendrell Junior. Pertany també al municipi l'enclavament separat de l'Albornar, que presideix un antic casal gòtic a l'interior del qual hi havia unes interessants pintures murals del s. XVI, actualment dipositades al museu de Vilafranca.

EL FRANCÀS (El Vendrell)

El Francàs és una antiga masia del terme del Vendrell emplaçada a frec de la carretera N-340. Els terrenys d'aquesta masia, situats entre la carretera i la platja, han estat el lloc on s'ha assentat la pròspera urbanització del mateix nom.

Dins el baluard de la masia, i voltada d'altres edificis, s'hi pot veure una robusta torre de planta rectangular amb merlets escalonats al cimall i un matacà a mitja façana de migdia. Té l'aparença d'una construcció defensiva tardana.

TORRE DEL CINTOI (El Vendrell)

Passat el pont de la riera de la Bisbal, en direcció a Tarragona, quasi a frec d'aquesta carretera i voltada d'edificis moderns, s'aguanta en peu la meitat d'una torre medieval de planta rodona construïda amb carreus irregulars arrenglerats.

Altres construccions, ja més dubtoses, del terme vendrellenc són el Corralot d'en Virgili, situat en el punt més enlairat de la urbanització "Nou Vendrell", a la part N de la vila, i que hom qualifica de "torre dels moros", quan possiblement és una construcció molt tardana, de pedra i argamassa, rematada en la part superior amb parets de tàpìa. A la façana de llevant hi ha una espitllera.

Una altra construcció polèmica és la torre del mas del Xombo, atribuïda als moros o si més no per vigilar les possibles falconades d'aquests. És una construcció troncocònica emplaçada sobre quatre robustos pilars rematats en arcada. S'ha suggerit que podria tractar-se d'un molí de vent que quedà en projecte inacabat. Adjunta a la torre hi ha la gran masia que li dóna nom i que és centre de la urbanització "la Muntanyeta", situada a prop de la carretera de Calafell.

CASTELL DE CANYELLES (Canyelles)

Del castell de Canyelles, com d'altres tants de la comarca, no resten gaires vestigis de la construcció primitiva. Successives restauracions anaren transformant-lo en masia o casa pairal pausadament, al llar de centúries, com passà a Cubelles, la Geltrú, Sitges i altres castells vilatans, les velles parets de pedra dels quals, a mesura que s'ensorraven, eren substituïdes per obres de pedra basta i argamassa i més tard pel totxo.

Únicament en la part nord pot contemplar-se una torratxa rodona amb espitlleres a la part superior i un llenç de muralla emmerletada. El castell, situat a 142 m altitud, vetllava el pas natural constituït per la vall que forma la riera de Vilafranca. Tenia contacte visual amb el castell d'Olèrdola i, possiblement, amb Viladellops.

CASTELL DE CASTELLET (Castellet i la Gornal)

Emmirallant-se en les que -ja ens semblen èpoques allunyades- eren transparents aigües del Foix, s'aixequen les pintoresques torres i muralles d'aquest castell en què la fantasia dels restauradors es desbordà, convertint-lo en un veritable castell de pel·lícula, apte per rodar-hi escenes medievals, de lluites, trobadoresques o de terror, amb fantasmes o vampirs. Definitivament és un castell que fa molta patxoca encara que sigui difícil destriar-ne les parts originals de les falsejades.

Queda situat a 151 m alt en el lloc més enlairat del poble de Castellet, en una estreta serreta que obliga el Foix a descriure un meandre en forma de U. En el poblet hi radica l'ajuntament del municipi, que, a més, compta amb els poblets i barriades de can Balaguer, Casetes de Gornal, Casetes d'en Llopart, Clariana, Gornal, les Masuques, Masies de Sant Marçal, les Paloses, Sant Marçal i Torrelletes.

CAN BALAGUER (Castellet i la Gornal)

Des del poblet de Torrelletes, situat a tocar de la carretera de Castellet a les Masuques, hi ha un corriol que davalla fins al llit del torrent del Noguer i, un cop travessat, després s'enfila en direcció a un antic caseriu actualment deshabitat. La casa principal, que dóna nom a la barriada, mostra les façanes principals construïdes amb pedra semicairada i arrenglerada, típica de les masies fortificades edificades en llocs aïllats de la muntanya com ho és l'esmentat barri. És accessible també amb vehicle, encara que el camí és accidentat, des del fondal del mas Carnús, no gaire lluny de la presa del pantà de Foix.

CASTELL DE CUBELLES (Cubelles)

Igualment com hem dit del de Canyelles, és un castell que s'ha anat transformant en casal, de gran volum i amb una torratxa semicircular. El prolongat abandó pot ocasionar que en un termini més o menys llarg ocasioni un enderroc, com a mínim parcial, si no s'hi posa remei. En una de les habitacions es pot veure una bona col·lecció de grafits representant penjats en forques i galeres d'època, detalls que fonamenten la suposició que la cambra fou utilitzada com a presó en una de les guerres contra Catalunya. Un bon estudi d'aquests grafits ens podria respondre a la pregunta de si corresponen a la guerra dels Segadors o a la de Successió.

HOSPITAL DE CERVELLÓ (Olesa de Bonesvalls)

L'Hospital de Cervelló és un vell edifici construït ran d'un antic camí medieval que principalment menava de Barcelona a Tarragona, seguint un pas natural que salvava els costers muntanyosos del Garraf i l'Ordal. A part de la missió específica de donar acolliment a peregrins i caminants en general, era natural que també hi fos prevista la vigilància i defensa de l'indret, per la qual cosa s'hi bastí una ferma torre quadrada de diversos pisos, unes estretes finestres (ara quasi totes tapiades), alguns finestrals gòtics geminats, i diverses espitlleres. A l'altura del sòl de l'últim pis sobresurt un seguit de mènsules. Una teulada a quatre vents cobreix l'edifici, situat prop de la riba esquerra de la riera de Begues, enfront del trencall de carretera que des de la de les Cabòries a Begues, mena a Olesa de Bonesvalls.

CASTELL NOU D'OLIVELLA (Olivella)

Documentalment hi ha l'existència d'un castell nou d'Olivella, contraposant-lo amb el castell vell de Sant Pere, indret bastant allunyat del poble i que queda situat en un serradet a 210 m d'altitud. Hom assenyala el punt on estava emplaçat en el lloc que ocupa l'actual església parroquial, assenyalant el fet que en el curs d'unes obres que es feren en l'àbsida del temple es comprovà l'excessiva espessor del mur, justificant-ho que es tractava dels vestigis d'una antiga torre circular.

CASTELL DE RIBES (Sant Pere de Ribes)

Certament les terres argiloses al·luvials no semblen pas el terreny idoni per aixecar-hi edificis sense sòlides cimentacions, però la torre d'homenatge del castell que es construí sobre un dels timbots que dominen el pas de la riera de Vilafranca (que sol dir-se també de Canyelles i aquí passa a denominar-se de Ribes) ha resistit el pas de les centúries i s'aguanta ferma. És una robusta torre cilíndrica de pedra i argamassa, amb petites finestres quadrades distribuïdes a tots sentits i coronada amb merlets. Una única finestra, que sembla desproporcionada, encarada a migdia, i que en realitat es tracta de la porta d'entrada, rematada amb un matusser arc de ferradura.

L'edifici adjunt ha sofert diverses transformacions i no queden vestigis visibles del primitiu. Queden situats a frec de la riera, a la riba dreta. Se suposa que el nucli fundacional estava constituït per cabanes a l'entorn del castell i altres habitacles excavats en les timbes argiloses, fet que justificaria els topònims de Ribes i Sota-ribes que han persistit fins als nostres dies.

TORRES DEL TERME DE RIBES (Sant Pere de Ribes)

El Casalot o Castellot és el nom que es dóna a les ruïnes d'una construcció situada en un contrafort del sector de llevant de la serra del Montgròs, en un punt on es domina el pas de la riera i carretera de Vilafranca, per sobre del Racó, i per migdia el grup de masies presidides per cal Ramonet i la propera font d'en Sidro. Des d'aquell punt s'albira un ampli panorama coster des de Cubelles al Terramar de Sitges.

Molt poc en resta, de les parets, compostes per pedres irregulars lligades amb argamassa. No es veuen portes ni finestres, però sí un seguit d'espitlleres situades, més o menys, amb una separació d'un metre tot al llarg de la paret. Un ample vall protegia un possible accés per la part nord, que és el lloc més accessible. Aquestes ruïnes queden emplaçades a una altitud d'uns 250 m.

La Serra és un petit agrupament de masies situat prop de la carretera de Vilafranca a Ribes i tocant al camí-pista que mena als Vinyals i al cim del Montgròs. L'edifici principal té annexa una torre de planta quadrada, construïda amb pedra bigarrada posada en filades i lligada amb argamassa. La façana principal presenta tres finestres a diferents altures i una espitllera a la part enlairada. Un seguit de barrots, com a rudimentàries mènsules, coronen la torre.

La Torre del Veguer és un edifici que ha sofert diverses transformacions, no conservant actualment vestigis visibles de la construcció primitiva. La torratxa de ponent és la que mostra una vellúria que contrasta amb la resta de la casa-palau. La de llevant és de construcció moderna, coronada amb merlets i garites cantoneres.

Can Vidal de Vilanoveta té una torratxa quadrangular, amb merlets prismàtics esgraonats, situada enfront de la casa i unida a aquesta per un pont que creua el carrer. Està arrebossada i encalcinada.

Dins el recinte ovalat de l'antic autòdrom Terramar, hi ha la vella masia del Clot dels Frares. La casa té una gran portalada de dovelles i sobre d'ella, a l'altura dels porxos del segon pis, hi ha unes mènsules que devien suportar un matacà. A poca distància de l'edifici, aïllada, hi ha una robusta torre quadrada amb una altura superior a la casa. Té tres finestres a la façana davantera i altres de tapiades a la façana del costat. Un artístic, però desdibuixat, esgrafiat envolta un rellotge de sol.

Les Torres és una barriada separada del terme de Ribes, propera a la creixent urbanització de Vallpineda. A pesar del nom, no conserva cap torre que justifiqui el topònim. Se sap, però, que tanmateix havia existit i que cap a la segona meitat del segle XIX s'enrunà, desapareixent-ne tot vestigi.

Can Bruguera és una masia situada a mig camí de les Torres al Clot dels Frares. Dins un baluard i annexa a la casa hi ha una torratxa quadrada escapçada i coberta amb teulada. Està arrebossada i emblanquinada.

Els Cars (topònim derivat de carç, càrritx,"Ampelodesma mauritanicum"). És una gran masia voltada amb baluard, situada prop del caseriu de Puigmoltó. Enganxada a la casa per un pas enlairat en forma de pont, hi ha una torre quadrada coronada amb merlets prismàtics i rectangulars. Hi ha diverses finestres i un balcó.

Totes aquestes torres quadrangulars són molt similars, i tant per l'estructura com pels elements que les constitueixen creiem que són molt tardanes, del segle XVI en amunt.

CASTELL DE SITGES (Sitges)

El castell de Sitges era una fortalesa costera aixecada quasi a frec de les ones que s'estavellen en el rocam de la Punta. Se sap que hi havia un recinte que encerclava la Vila Vella, on, a més del castell, hi havia l'església parroquial, l'hospital i un baluard, amb tres torres aixecades en llocs estratègics. El castell fou enderrocat i en el mateix lloc s'hi aixecà l'edifici de l'Ajuntament. De l'antic recinte es conserva, restaurat en part, el sector de carrer Davallada.

ALTRES TORRES DEL TERME DE SITGES

La Torre d'en Febrers era una antiga masia situada fa alguns anys dins el recinte de la fàbrica de ciment de Vallcarca. En els mapes de "l'Alpina" encara hi està senyalada, en posició errònia, quan realment cap a l'any 1967 fou enderrocada. Un any abans encara tinguérem ocasió de visitar-la i fotografiar-la. Era un edifici de diversos cossos, i el situat més al nord mostrava vestigis d'haver estat fortificat. La part inferior era construït amb filades de pedra basta i la superior amb pedra bigarrada lligada amb argamassa. A la part davantera, hi havia una porta rectangular oberta al basament atalussat i dues finestres, una a cada pis. Semblava una torre quadrada a mig acabar, o ensulsiada en part i que s'havia reconstruït adaptant-la a masia.

Tocant a la masia de can Planes, separada per pocs metres, hi ha una torre quadrada amb un petit

portal dovellat enlairat, encarat al nord, i dues finestres a la façana de migdia. Una altra porta, oberta posteriorment, queda en aquesta façana. Sobre la porta original hi ha les restes d'un matacà.

CASTELL DE LA GELTRÚ (Vilanova i la Geltrú)

El castell de la Geltrú és un dels castells que anaren transformant-se al llarg del temps. Quan el 1862 es derrocà la torre de l'homenatge, que estava situada al centre del pati interior actual, possiblement desaparegué el vestigi més antic. El castell ocupava una petita elevació de terreny a la riba esquerra del llit del torrent de la Pastera, avui carrer de la Unió.

La torre rectangular de la façana NE s'atribueix al segle XII. Els quatre finestrals geminats del primer pis es creu que són del segle XIII. Sobre la dovellada porta d'entrada es conserva un matacà. A l'interior hi ha diverses arcades ogivals. Quan es restaurà el castell l'any 1918 s'enderrocaren unes cases (en una d'elles hi havia nascut el que seria bisbe Armanyà) que ocupaven el que és ara placeta Font i Gumà, i en el seu interior hi havia també arcades ogivals, fet que sembla demostrar que l'antic recinte casteller era més ampli que l'actual.

TORRE D'ENVEJA O DE SANT JOAN (Vilanova i la Geltrú)

Torre de planta rodona, lleugerament cònica, situada a poca distància de l'ermita i casa de Sant Joan, a la part NW de Vilanova i actualment a frec del nucli urbà. Té una planta enlairada i uns tres pisos. Té una rampa i uns graons d'accés a una porta rectangular que sembla relativament recent, ja que la porta original, amb arcada de mig punt, queda a l'altura del primer pis. Hi ha algunes petites finestres repartides, alguna tapiada, i diverses espitlleres. La construcció és a base de pedra basta posada en filades i lligada amb morter.

TORRE D'ADERRÓ O DE SANT GERVASI (Vilanova i la Geltrú)

Fins a l'any 1914 en què s'establí el pas de la doble via en la línia fèrria costera, subsistí, entre l'ermita de Sant Gervasi i el xalet del Nin (o Miramar), una torre rodona que es diu que era molt similar a la de Sant Joan. Els documents gràfics que ens han arribat mostren una torratxa cilíndrica amb la meitat o menys que la d'Enveja. Les úniques similituds amb aquella són l'ample basament i l'entrada rectangular inferior. Es diu que la poca altura que tenia fou ocasionada per la caiguda d'un llamp que deixà malparada la torre. Quan es féu el traçat de la línia fèrria es respectà la torratxa foradant un túnel per sota seu.

TORRE DE L'ONCLET (Vilanova i la Geltrú)

Annexa a la masia d'aquest nom hi ha una torratxa de poca altura, voltada d'altres construccions, arrebossada i emblanquinada, que no deixa apreciar els detalls de la seva construcció. Es diu que és de la mateixa antigor que les d'Enveja i Aderró.

ALTRES TORRES DEL TERME DE VILANOVA I LA GELTRÚ

Torres de planta rectangular annexes a masies dels defores, molt similars a les descrites del terme de Ribes, d'entrada enlairada i construcció tardana, en el terme de Vilanova en subsisteixen dues i fa pocs anys fou enderrocada una tercera.

Les que encara estan en peu són la del mas de l'Esquerrer, situada quasi al límit del terme tocant amb Cubelles, prop de la platja del Prat, i la de Solicrup, dins d'aquesta finca dedicada actualment a l'avicultura. La que fou enderrocada és la de la masia Torrents, que estava situada prop d'on s'ajunten els torrents de la Piera i de la Terrera, esplanada que està programada per esdevenir zona industrial.

TORRES DEL TELÈGRAF

No ens ha estat possible establir en quina època concreta s'edificaren les torres del telègraf òptic. Creiem que fou a cavall dels segles XVII i XVIII, entre les guerres dels Segadors i de Successió. Tampoc sabem quin sistema s'utilitzà en la primera època de servei, però més tard, fins que caigueren en desús, s'emprava el procediment de Claude Chappe, inaugurat per primera vegada en la línia telegràfica òptica París-Lille, l'any 1794. Consistia en un pal de fusta muntat al cim de la torre, en l'extrem superior del qual s'articulaven dos regles. Els angles que aquests formaven amb el pal i entre ells donaven lloc a combinacions en nombre suficient per interpretar les lletres. Des d'una altra torre o castell intermedi eren observats els senyals mitjançant una ullera de llarga vista.

Aquest sistema, o molt similar, encara el veiem utilitzar a la marina de guerra, substituint el pal i els regles per un mariner amb una banderola a cada mà.

Les torres són quasi idèntiques totes elles. N'hem vist des de Cambrils fins al coll de l'Ordal. Són de planta rectangular, amb un basament lleugerament atalussat. Hi ha dues úniques finestres a diferent nivell i algunes espitlleres. Tenien accés per la primera finestra, que feia ensems de porta enlairada, i s'hi pujava per una escala que devia actuar com un pont llevadís. Les parets estan fetes de grossos carreus molt ben treballats i a la part superior una cornisa envolta tot l'edifici. Algunes torres tenen un ample vall a tot l'entorn.

Hem vist torres d'aquestes: una entre Cambrils i Salou, una altra al Cap de Salou, una tercera a Altafulla, i ja dins el Penedès la de Sant Vicenç de Calders i la del coll de l'Ordal. Altres tantes n'hi ha a Martorell i Collbató.

Ens han informat que a l'Arboç, dalt del campanar de l'església parroquial, hi havia un empostissat de fusta amb el mateix sistema de pal i regles. Altres campanars, torres velles i castellots potser devien fer també d'enllaç en aquesta primitiva xarxa de comunicacions.

TORRES DE LES GUERRES CARLINES

Les guerres civils del segle XIX obligaren a edificar noves defenses, no en altures allunyades com les medievals, sinó a l'entorn de les grans viles i ciutats, on es respiraven uns aires lliberals que no lligaven gens amb l'absolutisme del pretendent. Per contra, la llavor del carlisme tingué forta arrelada en els petits poblets de l'àrea rural, on es reclutaren nodrits contingents de volunta-

ris, formant-se escamots que fustigaven les tropes lliberals i ocupaven les poblacions indefenses exigint impostos de guerra.

Per aquesta causa algunes viles construïren murs de tàpia que envoltava la població i també algunes torres de defensa i vigilància. Les torres de la primera guerra carlina, creiem, a la vista de les que han subsistit, que foren construïdes a criteri o encàrrec de les juntes de defensa local. A Vilanova i la Geltrú es conserven dues d'aquestes torres, una amb molt mal estat (la d'en Vallès) i la del darrere l'església dels Josepets. Ambdues són troncocòniques però difereixen bastant una de l'altra. També és possible que sigui d'aquesta època la torre de la font del Mingo, de planta hexagonal i amb una garita enlairada, situada a la població de Sant Sadurní d'Anoia i convertida en dipòsit d'aigua. La torre del Pou de la Farinera, enderrocada en la dècada dels seixanta, també podia ser de la primera guerra carlina.

Les de la segona guerra corresponen quasi totes a un model uniforme de cos cilíndric, possiblement dissenyat a Madrid, igual que els habitatges sindicals que es construïren recentment a tot Catalunya. A Vilanova, a principis de segle XX se'n conservaven sis, la de Ribes Roges, d'en Plats i Olles, d'en Garrell, d'en Miret, de la carretera de Sitges i la de Sant Cristòfol. Actualment hi ha solament les tres primeres.

Al Vendrell se'n conserven dues: la del Puig i la del Botafoc. En un mapa de Vilafranca de principis de segle hi ha tres torres marcades, una enfront del cementiri, una altra al camí de Sant Pau i la tercera al camí del molí Rovira. Avui no en queden ni rastres.

NOMS QUE APAREIXEN EN ARTICLES NO PUBLICATS SOBRE CONSTRUC CIONS MEDIEVALS DEFENSIVES (Joan Virella)

AVINYONET
Can Ràfols dels Caus
Mas Clariana

CASTELLVÍ DE LA MARCA
Ruïnes del Castellví de la Marca
Torre d'Estalella
Torre de Can Pascol
Mas de la Torreta

FONT-RUBÍ
Ruïnes del castell de Font-rubí
Guardiola de Font-rubí
Torre de Can Sardà

GELIDA
Restes del Castell de Gelida
Torreta de Can Martí de Dalt, o Can Martí Vel

LA GRANADA
Castell de la Granada

MEDIONA
Castell de Mediona
Torre de Ginoles (o Guinoles)
Castell d'Orpinell
El castellot del Mas Pagès

PACS
Castell de Pacs
El Castellmós o Castellmoixó

PLA DEL PENEDÈS
Ca l'Aguilera del Pla

PONTONS
Castell Vell de Pontons
Castell Nou de Pontons
Torreta de Sapera
Les cases fortes del terme de Pontons

SANT MARTÍ SARROCA
Castell de la Roca

SUBIRATS
Castell de Subirats
La Torre-ramona
La Torre de Can Llopart
La Guàrdia de Lavern i la Torrota

SANT QUINTÍ DE MEDIONA
"Castell" de Sant Quintí

SANT SADURNÍ D'ANOIA
Castell de Vilarnau
Torre d'Espiells
Torre de Monistrol d'Anoia

SANTA MARGARIDA I ELS MONJOS
Torre de Penyafort

TERRASSOLA I LAVIT
Castell de Lavit
Castell de Terrassola

TORRELLES DE FOIX
Castell de Foix
"Castell" de Torrelles de Foix
Les Torres
Can Rossell de les Bassagues
Dagues
Les Valls

VILAFRANCA DEL PENEDÈS
La Torre Dela
El Castellmós (termes de Vilafranca, les Cabanyes i Pacs)

VILOBÍ DEL PENEDÈS
Fortalesa de Vallformosa

BANYERES DEL PENEDÈS
La Casa Murada

BELLVEÍ DEL PENEDÈS
La Muga i "Castell" de Cal Roig

LA BISBAL DEL PENEDÈS
Castell de la Bisbal
Torre d'Ortigós
Torre del Coster

CALAFELL
El Castell de Calafell
Torre de Segur
Talaia de Calafell

EL MONTMELL

Castell de Montmell
Castell de Marmellar
Castellot de can Ferrer
Cases Fortes del Montmell:
- Castellot del mas Mateu
- Can Magí Vidal
- Can Solà
- Torre Milà de Dalt
- Mas de la Torreta
- Vallflor
- Aiguaviva
- Les Ventoses
- Torre de l'Esquerrà
- Can Roca Vidal

SANT JAUME DELS DOMENYS
Quadra de Vallfort

SANTA OLIVA
Castell del Remei o de Santa Oliva

EL VENDRELL
El Francàs
Torre del Cintoi

CANYELLES
Castell de Canyelles

CASTELLET I LA GORNAL
Castell de Castellet
Can Balaguer

CUBELLES
Castell de Cubelles

OLESA DE BONESVALLS
Hospital de Cervelló

OLIVELLA
Castell Nou d'Olivella

SANT PERE DE RIBES
Castell de Ribes
Torres del terme de Ribes:
- El Casalot o Castellot
- La Serra
- La Torre del Veguer
- Can Vidal de Vilanoveta
- Masia del Clot dels Frares
- Les Torres
- Can Bruguera
- Els Cars

SITGES
Castell de Sitges
Altres torres del terme de Sitges:
- La Torre d'en Febrers
- Masia de can Planes (torre)

VILANOVA I LA GELTRÚ
Castell de la Geltrú
Torre d'Enveja o de Sant Joan
Torre d'Aderró o de Sant Gervasi
Torre de l'Onclet
Altres torres del terme de Vilanova i la Geltrú

TORRES DEL TELÈGRAF

TORRES DE LES GUERRES CARLINES

(Textos revisats per Blanca Forgas)

ORDRE DE L'EXPOSICIÓ

1. CASTELLS MEDIEVALS
1.1 Marmellar
1.2 Santa Oliva
1.3 Sota-ribes

2. TORRES DE GUAITA
2.1 Can Pascol
2.2 Torre de Moja
2.3 Penyafort

3. CASES FORTES
3.1 Els Sobals
3.2 La Riambalda

4. MOLINS FLUVIALS I DE VENT
4.1 Molí de Dalt (Pontons)
4.2 Els Molins de Vilanova

5. EL ROMÀNIC PENEDESENC
5.1 Sant Salvador de Pontons
5.2 Capella del Santíssim (Moja)
5.3 Santa Maria dels Horts

6. EL GÒTIC PENEDESENC
6.1 Palau del Marquès de Llo
6.2 La Pineda de Vallformosa

7. ARBRES SINGULARS
7.1 El pi de Sant Pere de Ribes

8 VESTIGIS DEL PASSAT
8.1 Els Arcs de Sant Jaume dels Domenys
8.2 Columbari de l'Arboçar

9. ARCADES I PONTS NATURALS
9.1 La Roca Foradada de Bruguers

10. SARCÒFAGS I SEPULTURES ANTROPOMORFES
10.1 Sarcòfag de Sant Pere Molanta
10.2 Sepultures d'Olèrdola
10.3 Sepultures de Gelida

11. HABITACLES TROGLODÍTICS
11.1 La Cova Gran (Vall d'Olèrdola)
11.2 Les Coves de la Vall

12. INCERTESES MEGALÍTIQUES
12.1 El Barret del rector
12.2 Penyot del Garraf

13. CASERIUS DESHABITATS
13.1 Santa Susagna

14. GINYS
14.1 Trull oliverer (la Gornal)
14.2 Forn de Calç Rocacrespa

1. CASTELLS MEDIEVALS

1.1 Marmellar

Al cimall d'un enasprat penyal d'estrats inclinats, s'aixequen les romanalles d'aquest castell. El topònim és l'equivalent al que avui dia en diem melmelada, confitura de codony. De codonyer no se'n veu cap pels rodals, però sí bastantes pomeres. Aquest és l'únic castell penedesenc que queda aïllat i amagat dels altres que poguessin donar-li ajuda.

1. CASTELLS MEDIEVALS

1.2 Santa Oliva

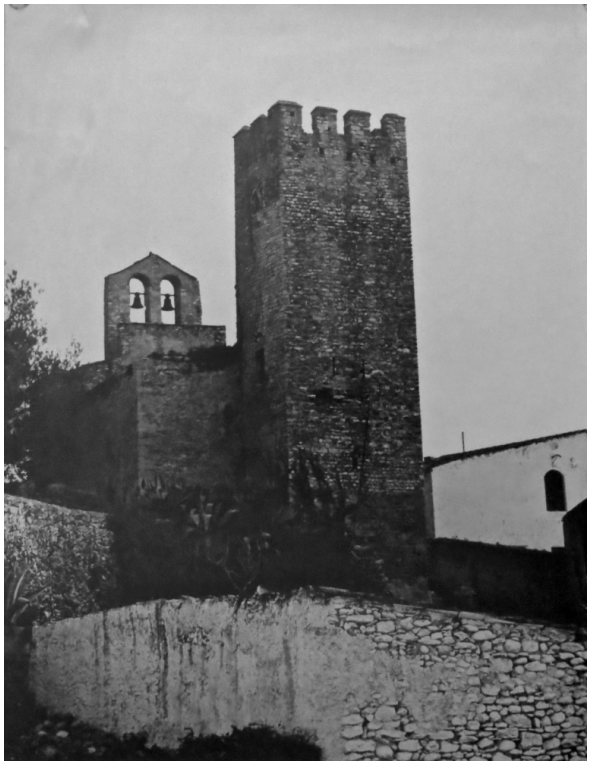

L'esvelta torre emmerletada s'aixeca gallarda com si encara vetllés un possible desembarcament sarraí. Li fa costat la capella romànica del Remei. Un document datat al 1012 diu que s'havia construït amb pedra i calç per protegir uns indrets que restaven ermotats per espai de tres-cents anys i en els quals pasturaven tranquil·lament onagres (ases salvatges), cérvols i altres èquids.

1. CASTELLS MEDIEVALS

1.3 Sota-ribes

En una barriada no gaire apartada del poble de Sant Pere de Ribes, hi ha les restes d'aquest castell feudal, origen del municipi, i que fan encara força patxoca. Les poques cases que l'envolten i l'heura que s'enfila per la torre contribueixen a donar la nota de tipisme pintoresc als vetustos murs.

2. TORRES DE GUAITA

2.1 Can Pasqual (o Can Pascol). Riera de Marmellar

Torre de Can Pasqual. O de can Pascol, com solen dir-ne la gent de la contrada. Queda relativament a prop de les ruïnes del Castellví de la Marca. Situat en un punt estratègic de la riera de Marmellar, pas natural per travessar la serra que separa la depressió penedesenca del Pla de Manlleu. Al peu de la torre hi ha una font certament cabalosa, i no és d'estranyar que en unes coves del cingle s'hagin fet interessants troballes arqueològiques.

2. TORRES DE GUAITA

2.2 Torre de Moja (agregat del municipi d'Olèrdola)

Torre robusta i emmerletada segueix vetllant com un gegant bondadós per la seguretat d'aquest poble, un dels principals agregats del municipi d'Olèrdola. Queda envoltada d'edificacions posteriors, des de l'interior d'una de les quals s'hi pot tenir accés. Al segle XII pertanyia al Cenobi de Sant Cugat del Vallès.

2. TORRES DE GUAITA

2.3 Penyafort (Entre els Monjos i la Ràpita)

"Sant Ramon n'és nat prop de Vilafranca" es canta en els goigs de lloança al Sant. Possiblement aquesta torre que fa costat a l'església del convent de Sant Domènec, entre els Monjos i la Ràpita (ambdós topònims de ressonància monacal), fou reconstruïda en el mateix lloc on en una altra de més antiga i després enderrocada hi havia nascut un infant que amb el temps esdevindria "confessor de reis i papes", aconseguint l'honor dels altars i el patronatge de l'advocacia.

3. CASES FORTES

3.1 Els Sobals (Agregat del terme de Pontons)

Juntament amb Can Ponç forma un agregat del terme de Pontons. En el segle XIV portava el nom de Mas d'Ansobaldo. El finestral gòtic de sobre la porta s'aparta bastant de la sobrietat característica d'aquestes construccions. Possiblement és un additament posterior afegit en època de circumstàncies falagueres.

3. CASES FORTES

3.2 La Riambalda (Divisòria Pontons – Querol)

?

Masia situada a cavall de la divisòria dels termes de Pontons i de Querol, dins del primer municipi i en una zona d'urbanització amb nom de serial televisiu. La masia estigué habitada fins als anys cinquanta del s. XX en què hi caigué un llamp i la deixà en l'estat en què es veu actualment. Per l'esberla mostra els arcs gòtics superposats.

4. MOLINS FLUVIALS I DE VENT

4.1 Molí de Dalt (Pontons)

És l'únic supervivent que encara funciona en tot el Penedès. Està situat a la confluència de les rieres del Molinot i dels Carbons, de les quals capta les aigües que emmagatzema en una gran bassa. Veritablement és una relíquia que caldria conservar.

4. MOLINS FLUVIALS I DE VENT

4.2 Els Molins de Vilanova (A ponent del terme de Vilanova i la Geltrú)

A la part del litoral del Garraf i Baix Penedès es conserven les cilíndriques torres de diversos molins de vent que, a diferència dels riberencs que utilitzaven la força hidràulica, empraven l'energia eòlica. Es diu que a diferència dels del riu, els de vent eren poc rendibles i tingueren una curta durada. Aquest parell encara s'aguanten a la part de ponent de Vilanova i la Geltrú.

5. EL ROMÀNIC PENEDESENC

5.1 Sant Salvador de Pontons

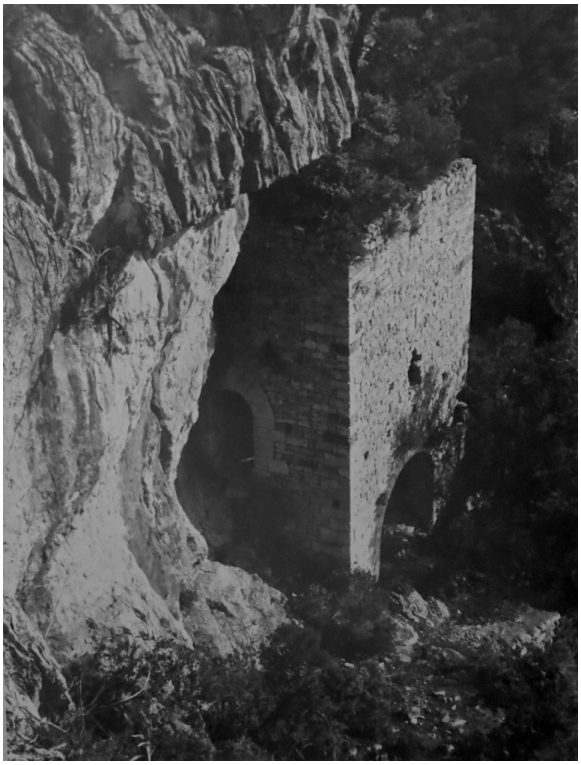

Petita ermita arrecerada dins una balma. És l'única construcció troglodítica de caire religiós del Penedès. És de planta rectangular i sostre amb volta de canó. Té alguna arcada ogival a l'interior.

5. EL ROMÀNIC PENEDESENC

5.2 Capella del Santíssim (Moja)

Aquesta capelleta, amb el seu absis i bell campanaret de planta quadrada, havia estat dedicada a Sant Cugat i depenia del monestir vallesà. Hi ha notícies documentals de la seva existència a l'any 1098. Fins que fou restaurada havia estat un afegitó de l'actual església de Sant Jaume de Moja.

5. EL ROMÀNIC PENEDESENC

5.3 Santa Maria dels Horts (Terme Vilafranca del Penedès)

Situada en el terme de Vilafranca del Penedès i no gaire lluny del Molí de la Rovira, és una de les esglésies romàniques més ignorades de l'Alt Penedès fins al punt de quedar fora de catalogació en totes les publicacions especialitzades editades fins ara. Arranjant l'espadanya i apartant el pal de la conducció elèctrica podria recobrar una aparença molt digna. Actualment és magatzem d'atuells agrícoles.

6. EL GÒTIC PENEDESENC

6.1 Palau del Marquès de Llo (Sant Pere de Riudebitlles)

A Sant Pere de Riudebitlles, vila paperera per excel·lència, podem contemplar aquesta noble façana amb abundància de finestrals, porta adovellada i arcada gòtica. Actualment allotja una indústria dedicada a la fabricació de bosses de paper. Els carreus de la façana són de "turo", roca travertínica molt trobadissa en aquesta contrada solcada per corrents d'aigua amb forta concentració de carbonat càlcic.

6. EL GÒTIC PENEDESENC

6.2 La Pineda de Vallformosa (Vilobí del Penedès)

Aquests gràcils finestrals gòtics corresponen a la casa que presideix la barriada de masies escampades del terme de Vilobí del Penedès. Vallformosa, bonic topònim medieval, és anterior a la formació del nucli de Vilobí com a cap del municipi.

7. ARBRES SINGULARS

7.1 El pi de Sant Pere de Ribes

El pi que ha donat nom a un carrer de Sant Pere de Ribes és veritablement un exemplar d'antologia. El retorçat tronc salta la paret de la tanca i la copa queda quasi al centre del carrer per a compartir els fets quotidians del poble com un personatge més de la comunitat.

8 VESTIGIS DEL PASSAT

8.1 Els Arcs de Sant Jaume dels Domenys

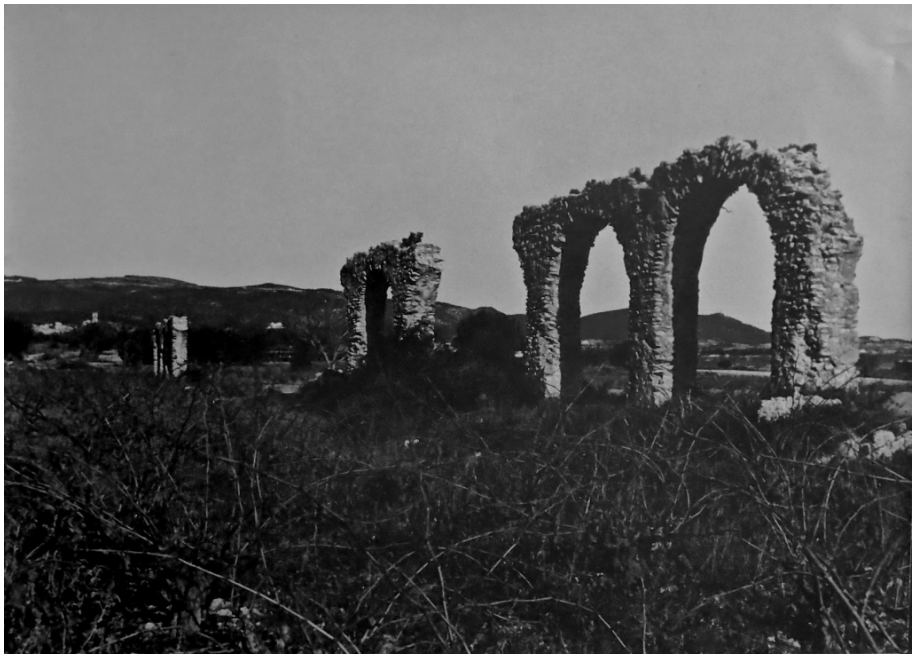

Aquestes arcades corresponen a un aqüeducte romà construït per a conduir l'aigua de la riera de Cornudella fins al poble de Banyeres on hi hauria un edifici destinat als banys i que originaria el nom de la població.

8 VESTIGIS DEL PASSAT

8.2 Columbari de l'Arboçar

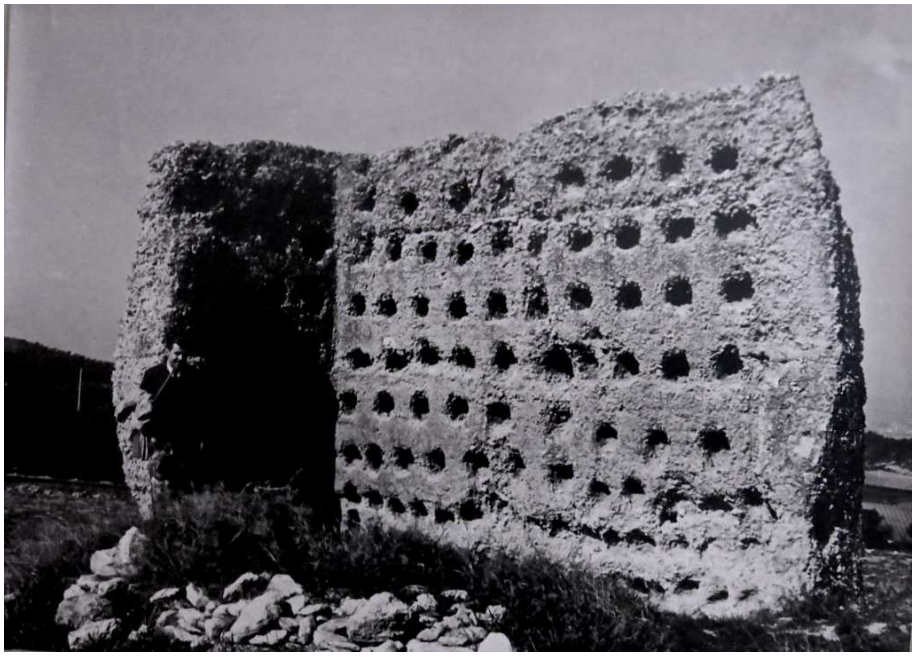

Entre l'Arboçar de Baix i el de les Roques hi ha aquestes ruïnes que han estat identificades com a un cementiri on eren dipositades les urnes cineràries un cop cremats els cadàvers. Altres construccions similars han estat localitzades en diversos indrets del Penedès. Hi ha qui no creu en aquesta utilització, opinant que es tracta de construccions més recents destinades a la cria de coloms, ja que la disposició de les cel•les són molt semblants.

9. ARCADES I PONTS NATURALS

9.1 La Roca Foradada de Bruguers

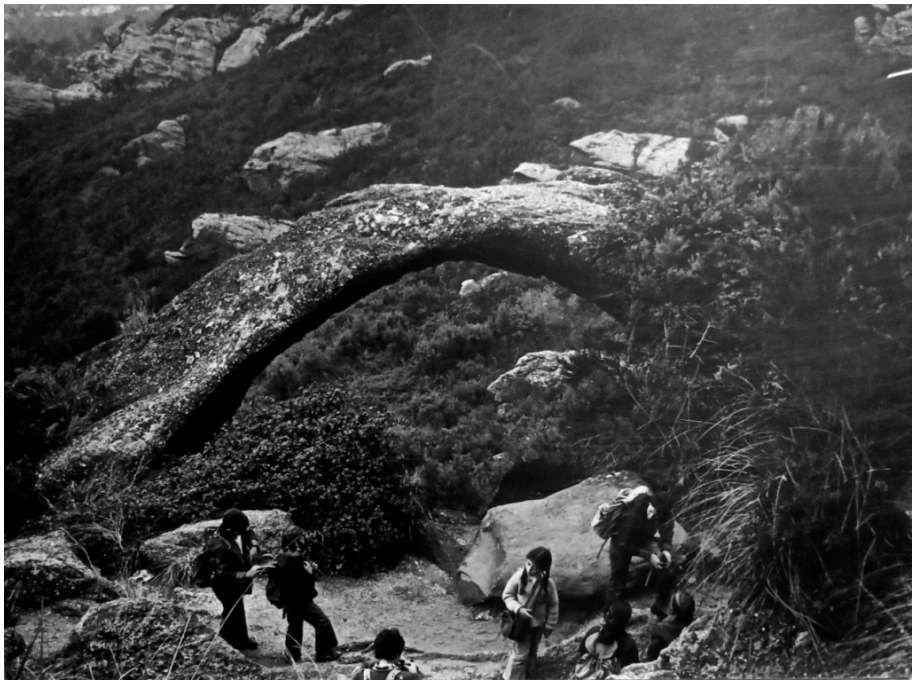

Aquest arc de pedra arenosa roja pot contemplar-se en les immediacions de l'ermita de Bruguers tot fent el camí que puja fins a l'esperó roquer on s'aixequen les romanalles del castell d'Eramprunyà, en uns indrets on el massís de Garraf sofreix un sobtat canvi geològic.

10. SARCÒFAGS I SEPULTURES ANTROPOMORFES

10.1 Sarcòfag de Sant Pere Molanta

L'octubre de 1966 es decidí desmuntar un antic cementiri adjunt a l'església d'aquest agregat d'Olèrdola. Entremig dels ossos del camperols de l'indret i de guerrillers carlins morts ocasionalment en aquells rodals en les guerres del segle XIX sorgiren un parell de sarcòfags antropomorfs. Devien correspondre a nobles personatges de l'antic Palau Moranta o del proper lloc de Font-tallada.

10. SARCÒFAGS I SEPULTURES ANTROPOMORFES

10.2 Sepultures d'Olèrdola

Que sapiguem, fins a la data encara no han estat comptabilitzades les sepultures situades al costat de la capella de Sant Miquel i al Pla dels Albats. N'hi ha de totes les mides, des de per a persones adultes fins a nadons, i la seva abundància no té parió en tot Catalunya.

10. SARCÒFAGS I SEPULTURES ANTROPOMORFES

10.3 Sepultures de Gelida

Actualment estan soterrades per a la seva preservació

Dalt de la peanya roquera on s'assenta l'església de Sant Pere i el ruïnós castell de Gelida, hi ha unes poques i maltractades sepultures excavades a la roca. Aquesta correspon a un conjunt de tres que hi ha al cementiri vell. Altres queden situades dins l'església.

11. HABITACLES TROGLODÍTICS

11.1 La Cova Gran (Vall d'Olèrdola)

Aquesta és la més gran de les balmes de la Vall d'Olèrdola. Tenia si més no planta i pis. Poden apreciar-se les "capades de moro" on s'allotjaven les bigues. Avui dia és molt utilitzada pels escaladors per practicar-hi el ràpel.

11. HABITACLES TROGLODÍTICS

11.2 Les Coves de la Vall (Olèrdola)

Hi ha motius per suposar que els habitacles de la Vall foren utilitzats fins a èpoques bastant reculades. A més de sitges i fornícules tallades a la roca, es pot veure en aquesta cavitat aquesta curiosa escalinata que actualment no porta enlloc.

12. INCERTESES MEGALÍTIQUES

12.1 El Barret del rector (Castell vell d'Olivella)

Com fent de fita a un oblidat camí que des del fondal de la Cervera ascendeix cap al Mas del Rector i Castell Vell d'Olivella, hi ha aquest conjunt roquer que té forma de bonet eclesiàstic. S'ha volgut creure que és un dolmen sense llosa, però la veritat és que entre els penyots no és possible enterrar-hi ningú, que aquesta era la finalitat d'aquests megàlits.

12. INCERTESES MEGALÍTIQUES

12.2 Penyot del Garraf (De Campgràs al Pla de Basses)

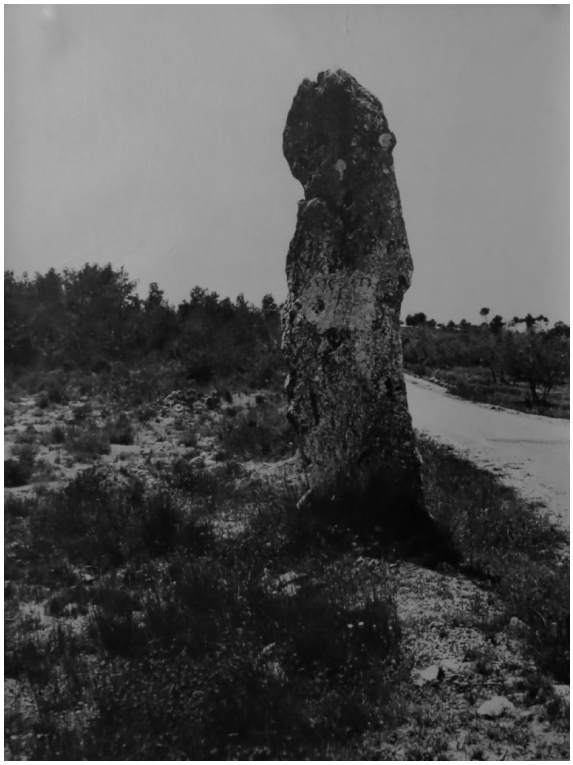

?

Anant des de Campgràs al Pla de Basses, trobareu aquest penyot que sembla un dit de gegant sortint de la terra. Algú ha volgut qualificar-lo com un menhir, però sembla que més aviat es tracta d'una curiosa forma d'erosió.

13. CASERIUS DESHABITATS

13.1 Santa Susagna (Avinyonet del Penedès)

Bell llogarret encastellat sobre un penyot immediat a la riera de Begues, en el terme d'Avinyonet del Penedès. Possiblement si no s'hagués ajornat indefinidament la construcció de la carretera d'Olivella a Olesa de Bonesvalls, no hauria quedat deshabitat aquest pintoresc caseriu.

14. GINYS

14.1 Trull oliverer (Jardí església Sant Pere de la Gornal)

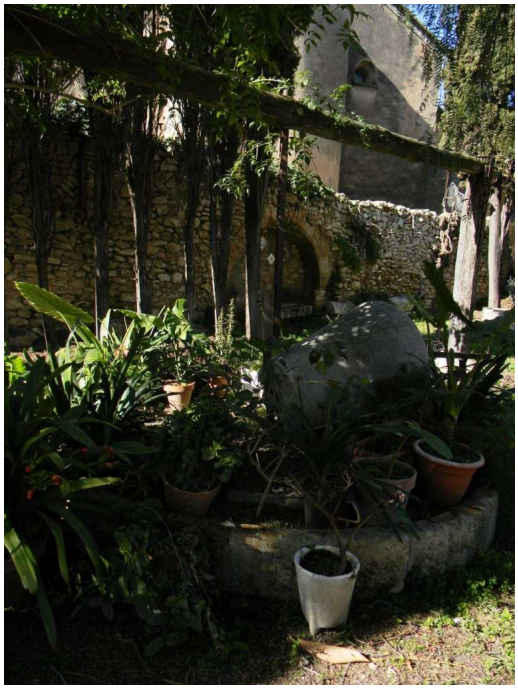

Es constituït per un basament cilíndric i un corró cònic ambdós de pedra. Una tremuja de fusta per a posar-hi les olives i, afegint-hi el matxo que faci rodar el corró, ja podrem obtenir l'oli. Aquest trull, condemnat a perpètua immobilitat, es pot contemplar en el jardí immediat a l'Església de Sant Pere de la Gornal.

14. GINYS

14.2 Forn de Calç Rocacrespa

?

L'obtenció de calç fou una de les ocupacions complementàries a les quals es dedicà bona part de la població rural, especialment al Garraf. Fa una quinzena d'anys encara funcionava algun d'aquests forns. Altres camperols es dedicaven a l'obtenció de carbó vegetal, recol·lecció de palmes escombreres, resina de pi, escorça, etc.